

**МІНІСТЕРСТВО ОБОРОНИ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ СУХОПУТНИХ ВІЙСЬК
ІМЕНІ ГЕТЬМАНА ПЕТРА САГАЙДАЧНОГО
ІНСТИТУТ МОРАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНОГО
ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ
КАФЕДРА ГУМАНІТАРНИХ НАУК**

**ДОБРОВОЛЬЦІ НА ЗАХИСТІ УКРАЇНСЬКОЇ
ДЕРЖАВНОСТІ: ІСТОРІЯ ТА СУЧАСНІСТЬ**

III Всеукраїнська наукова конференція
30 квітня 2024 р.

Збірник тез доповідей

“НЕ РИДАТЬ, А ЗДОБУВАТЬ”

**Львів
Національна академія сухопутних військ
2024**

**УДК 94(477):355.1+356/358«191/202»
Д 56**

Рекомендовано до друку рішенням
Кафедри гуманітарних наук
(проткол від 25.04.2024 р. № 15)

**Укладачі:
Харук А., Скорич Л., Шелюх О.**

Д 56 Добровольці на захисті української державності: історія та сучасність.

III Всеукраїнська наукова конференція 30 квітня 2024 р.: Збірник тез доповідей. – Львів: НАСВ, 2024. – 80 с.

Матеріали наукового заходу висвітлюють актуальні питання з історії розвитку феномену добровольчого руху. Представлені дослідження охоплюють історичні етапи від ХХ ст до сьогодення.

Збірник призначений для науковців, викладачів, аспірантів, курсантів, студентів і всіх, хто цікавиться історією розвитку озброєння та військової техніки українського війська.

УДК 94(477):355.1+356/358«191/202»

ПРОГРАМНИЙ КОМІТЕТ

Павло Ткачук, *д.і.н., професор* (м. Львів, Україна)

Ігор Соляр, *д.і.н., професор* (м. Львів, Україна)

Олександр Дем'янюк, *д.і.н., професор* (м. Луцьк, Україна)

Віталій Виздрик, *д.і.н., професор* (м. Львів, Україна)

Юрій Гаврилишин, (м. Лиман, Донецька область, Україна)

Василь Павлов (м. Київ, Україна)

ОРГАНІЗАЦІЙНИЙ КОМІТЕТ

Андрій Харук, *д.і.н., професор* (м. Львів, Україна),

голова організаційного комітету

Лілія Скорич, *к.і.н., доцент* (м. Львів, Україна),

секретар конференції

Ірина Звонко (м. Львів, Україна)

Марія Хардель (м. Львів, Україна)

Роман Юркевич, *к.т.н* (м. Львів, Україна)

Ганна Носова (м. Львів, Україна)

Галина Озерова (м. Львів, Україна)

Мар'яна Долганова (м. Львів, Україна),

секретар організаційного комітету

Розробка символіки заходу

Олексій Руденко, *Заслужений художник України* (м. Київ, Україна)

ВІТАЛЬНЕ СЛОВО

начальника Національної академії сухопутних військ імені гетьмана Петра Сагайдачного, доктора історичних наук, професора, заслуженого працівника освіти України генерал-лейтенанта Павла Ткачука

Панове офіцери, курсанти!
Шановні науково-педагогічні працівники!

Понад десять років героїчного протистояння України російській агресії, літопис чергової війни українського народу за свою незалежність, серед інших особливостей, ознаменований феноменом добровольців – славою і гордістю нації, чоловіками і жінками, що відіграли значущу роль у формуванні національного спротиву, розбудові оборони України.

Поставши на захист країни у 2014 році, вони мужньо боронять Україну й дотепер. Багато з перших добровольців обрали шлях професійних військових, стали курсантами Національної академії, згодом – достойними офіцерами Збройних Сил України.

Від перших днів повномасштабного вторгнення в лютому 2022 року вони у складі Сил оборони України продемонстрували військовий фах, високу патріотичну мотивацію, вірність традиціям українського козацтва. Адже наша історія сповнена численними прикладами героїзму та самопожертви людей, які протягом століть боролись за Українську державу та віддавали життя за неї. Найбільш яскраво феномен українських добровольців вояків спалахнув у ХХ столітті: січові стрільці, вільні козаки, бійці Гайдамацького Коша Слобідської України, січовики Карпатської України, добровольці Другої світової війни, вояки Української Повстанської Армії героїчно й самовіддано боролися з ворогами за волю України, жертвно клали життя в ім'я свободи українського народу.

Українські добровольці ХХІ сторіччя в часи російсько-української війни гідно продовжують славетні традиції своїх пращурів.

Вічною славою покрили своє ім'я тисячі добровольців. Вічною пам'яттю залишаються імена загиблих добровольців – совісті й символу нашого народу.

У збірнику тез ви побачите прізвище ув чорній рамці. Микола Кравченко – кандидат історичних наук, добровільно пішов боронити нашу країну, героїчно загинув у бою.

Нехай наша конференція стане даниною пам'яті полеглим і джерелом натхнення новим поколінням оборонців України!

Бажаю учасникам наукової конференції плідної роботи!

СЕКЦІЯ 1
«МАРШИРУЮТЬ НАШІ ДОБРОВОЛЬЦІ У КРИВАВИЙ ТАН»:
УКРАЇНСЬКИЙ ДОБРОВОЛЬЧИЙ РУХ У ВІЙНАХ ХХ СТ.

Голубко В., д.і.н., професор
Львівський національний
університет імені Івана Франка

ДОБРОВОЛЬЧІ ФОРМУВАННЯ НА ЗАХИСТІ УНР У ВІЙНІ ПРОТИ
БІЛЬШОВИЦЬКОЇ РОСІЇ 1917 – 1920: ІСТОРИЧНИЙ ДОСВІД ТА
УРОКИ

Збройна агресія путінської Росії проти України, що розпочалася в 2014 році й переросла в широкомасштабну війну, у лютому 2022 року відродила у вітчизняній історіографії інтерес до феномену добровольчих військових формацій. Хоча між сучасними подіями російсько-української війни і тими, що мали місце в 1917–1920 роках столітня перерва, проте можемо побачити між ними разючі аналогії. Останнє дає змогу екстраполювати набутий історичний досвід на сьогодення, що актуалізує його й робить цінним у практичному використанні.

Зазвичай добровольчі військові формування з'являються тоді, коли воєнна організація держави є ослабленою, а відтак неспроможною наявними в неї збройними силами захистити суверенітет країни. У такій ситуації опинилася Українська Народна Республіка наприкінці 1917 – початку 1918 року, коли проти неї розв'язав війну більшовицький режим на чолі з В. Леніним, що тоді захопив владу в Росії й прагнув зберегти її імперське панування над Україною. На той час УНР не була підготовленою до війни. Аморфність державного адміністративного апарату, що почав щойно створюватись на руїнах колишніх імперських владних структур, спричинила нестабільність усередині країни. Ще більше ускладнювала ситуацію відсутність в українського політичного керівництва чітко розробленої концепції військового будівництва. Як наслідок, коли російські більшовицькі війська розпочали активні наступальні дії вглиб української території, у розпорядженні уряду УНР залишалось декілька тисяч війська, яке не могло вплинути на ситуацію. Зважаючи на це, уперше почали використовувати практику вербування добровольців до бойових формацій.

Першою збройною формацією, що сформувалась уже на початку січня 1918 року був Гайдамацький кіш Слобідської України, який очолив Симон Петлюра. Він діяв на цілком інших організаційних засадах, ніж решта частин Армії УНР (мається на увазі внутрішня дисципліна,

становище в армійській структурі). Окрім того, фінансові витрати на його створення взяла на себе не держава, а структури, пов'язані з УСДРП та особисто Симоном Петлюрою. Основу Коша склало 600 добровольців, які мали бойовий досвід і раніше служили в армії як рядовими, так і офіцерами. Ще однією добровольчою формацією, що з'явилась у 1917 році, були загони Вільного козацтва. Їхня поява також була спричинена втратою державним адміністративним апаратом владного впливу на місцях і планувалася як структура міліцейського типу для підтримки правопорядку на місцях. Уже під час розгортання агресії російських більшовиків загони Вільного козацтва стали набувати рис військових підрозділів і залучались до бойових дій. Яскравим прикладом стали загони Вільного козацтва в Києві під проводом Михайла Ковенка, що нарівні з армійськими частинами брали участь у боях за столицю в січні – першій половині лютого 1918 року. Аналогічні формації діяли в інших українських містах. Зрештою формально вони були підпорядковані військовому міністерству УНР. Навесні 1918 року уряд УНР скасував добровольчу формацію, оскільки підозрював її в нелояльності, а Кіш Слобідської України включив до регулярної армії.

Найбільшого поширення процес створення добровольчих формувань набрав у період Директорії УНР під час другої агресії радянської Росії проти УНР. Його особливість полягала в тому, що він був ініційований «зверху» провідниками УНР під час антигетьманського повстання в листопаді – грудні 1918 року. У результаті створена в такий спосіб 100-тисячна армія в найближчій перспективі мала перетворитися на регулярні збройні сили та бути під контролем держави. Проте через слабкість державного й військового адміністративного апарату це не вдалось зробити. Якщо під час першого вторгнення більшовиків в Україну уряд Центральної Ради через малу чисельність добровольчих формації і короткий час ведення активних бойових дій їх ще утримував під контролем, то упродовж 1919 року це виявилось не під силу. Отож, оборона держави лягла фактично на добровольчі формування, які становили основу військ УНР. Варто зазначити, що із 40-мільйонного населення України в регулярній армії Директорії налічувалося приблизно 40 тис. осіб, а в антигетьманському повстанні республіканські формування (у своїй основі теж добровольчі) налічували до 300 тис. Зауважимо, що добровольчі формування періоду 1917–1920 років справді були потужним резервом для організації оборони країни, значна частина їхнього особового складу мала бойовий досвід, набутий у Першій світовій війні, а відтак становила добру основу для професійного ведення бойових дій.

У той же час добровольчі формування періоду 1917–1920 років не могли замінити регулярні збройні сили, а воєнна організація УНР так не спромоглась їх інтегрувати до свого складу. Отож, такі формування здебільшого діяли окремо від УНР. Опинившись поза реальним впливом

військово-адміністративного апарату, керівництво УНР втратило можливість контролю над їхнім рядовим і командним складом, до якого часто потрапляли ворожі чи навіть асоціальні елементи.

Негативну роль відіграла надмірна політизація усього військового будівництва в УНР. Нерідко добровольчі формування перебували під впливом політичних партій-конкурентів чи угруповань, що негативно впливало на командування армії, планування операцій на фронті. Більшість добровольчих формацій створювали місцеві ватажки з власної ініціативи або ж за формальним погодженням вищої військової влади. Зауважимо, що визнавався авторитет лише свого командира («отамана»). Саме від політичних уподобань останнього залежало виконання наказів армійського командування. Для прикладу, отаман Зелений (Данило Терпило) – командир тритисячної I Дніпровської повстанської дивізії після здобуття військами Директорії УНР Києва в грудні 1918 року уже в січні наступного 1919 року виступив проти неї, оскільки не погоджувався з політичним курсом цього органу державної влади. Подібно діяв і отаман Никифор Григорій, який очолював 20 повстанських загонів, сформованих на Херсонщині і південній Київщині. Він, як і Зелений, під час наступу російських військ на Київ 1 лютого 1919 року оголосив про свій намір від'єднатися від УНР, що спричинило послаблення усього фронту. Таких прикладів на локальному рівні можна навести чимало.

Отже, історичний досвід участі добровольчих формувань у російсько-українській війні 1917–1920 років дає підстави зробити такі висновки:

- добровольчі формування були створені в умовах, коли УНР не мала боєздатної регулярної армії, а поразки на фронті вимагали термінового проведення невідкладних заходів щодо організації оборони, з чим не зміг впоратись державний адміністративний апарат;

- формування створювались на хвилі ентузіазму, всенародного пориву й відігравали важливу роль у веденні бойових дій, але водночас втрачали боєздатність без підтримки держави;

- через слабкість державного апарату уряду УНР не вдалось опанувати стихійний процес створення добровольчих загонів, а відтак впливати на ці формації у масштабах країни. Як наслідок, виник хаос у тилу й на фронті.

- добровольчі військові формації були повністю залежними від своїх очільників, які користувались більшим авторитетом і впливом, ніж офіційні армійські чи державні структури, що породжувало проблему їхньої лояльності до добровольчих військових формацій;

- чисельний склад добровольчих формувань переважав регулярну Армію УНР, а також мав великий бойовий досвід, набутий у Першій світовій війні. Проте через відсутність з боку влади відповідного дієвого контролю такі формування не змогли стати потужним резервом.

Дутчак В., к. філос. наук, доцент
*Національна Гвардія України,
12 бригада спеціального призначення «Азов»
імені Дмитра Вишневецького*

ФОРМУВАННЯ ПЕРШИХ ДОБРОВОЛЬЧИХ УКРАЇНСЬКИХ ПІДРОЗДІЛІВ НА КАТЕРИНОСЛАВЩИНІ (1917 – ПОЧ. 1918 рр.)

Події, що відбувались на Катеринославщині, були певним віддзеркаленням подій 1917 року в Києві. Осередками українського самостійницького руху стали військові частини російської армії. Пізніше Антонов-Овсієнко згадував, що «було чимало солдатів, які вважали себе українцями, й було дуже мало революційно-свідомих елементів, що розуміли контрреволюційність Ради». У Катеринославі було сформовано Українську військову раду, яку очолив С. Єфремов. Тоді ж провели віче солдатів-українців, які підтримали рішення Всеукраїнського військового з'їзду про «українізацію в армії та федеративний устрій майбутньої Росії». Паралельно в регіоні розпочинається організація «Вільного козацтва».

«Вільне козацтво», як народна міліція, мало замінити регулярну армію. Соціальною базою цього руху було заможне селянство. На з'їзді в Чигирині (16-17 жовтня) дві тисячі делегатів представляли 60 тис. козаків Київщини, Чернігівщини, Полтавщини, Катеринославщини, Херсонщини та Кубані. Почесним отаманом «Вільного козацтва» було обрано командира 1-го Українського корпусу генерала П. Скоропадського. Останній пізніше згадував у своїх «Споминах»: «Мене цей вибір дуже здивував, бо до того часу, окрім справ чисто військових і організаційних у своєму корпусі, я нічим іншим більше не цікавився».

Перший курінь «вільних козаків» у Катеринославі очолив студент Гаврило Воробйов (Горобець). Павло Скоропадський, пізніше, згадував і про міцну організацію «Вільного козацтва» в Єлісаветграді, яке складалось «виключно із заводських робітників». У Новомосковському повіті, селяни активно записувались до лав вільних козаків. Так, на селянському сході в селі Одінцовка, «8 жовтня до козацтва записалось 40 чоловік. Головою було обрано Н. Новицького, писарем – І. Годованця». Приблизно тоді ж створено кінний кіш у м. Амур-Нижньодніпровськ (зараз район Дніпра), до якого записалося 60 козаків. Організовувалися «вільні козаки» в Кривому Розі й навіть у вотчині Нестора Махна – Гуляй-Полі. 280 гуляйпільців записалося до «Вільного козацтва»! Останній факт викликав неабияке обурення Нестора Івановича Махна, який вважав козаків серйозними конкурентами.

Восени 1917 року на теренах Катеринославщини розпочинається формування гайдамацьких куренів. Перша згадка про катеринославських гайдамаків була 6 жовтня. Тоді на засіданні міської думи гласний думи Д.

Штефан підняв питання про матеріальну допомогу гайдамакам, утім військове інтенданство відмовлялося їх утримувати та не надало допомоги. Існують відомості про те, що «гайдамаків було 140 чоловік». Курінь гайдамаків створили також у Павлограді. Наприкінці листопада 1917 року до Катеринослава прибув полк ім. П. Орлика, сформований з українців гвардійських частин Петрограду, який би міг суттєво посилити позиції українського руху губернії. На жаль, цього не сталося.

Більшовики чудово розуміли, що перемогти у війні проти України можливо лише за умови розколу українського суспільства. Керівники більшовицького руху прикладали значних зусиль для розколу в таборі українців. «У Києві зараз знаходиться близько двох дивізій українських військ, що до останнього часу підтримували Центральну Раду», – пише в грудні 1917 року голова Київського ВРК Л. П'ятаков, і далі продовжує: «Вступати з ними в бій було б безглуздом, не розколовши їх. На даний момент серед них розкол уже, а отже потрібно діяти вищою мірою обережно, щоби знову не об'єднати їх проти великоросів». Подібна ситуація виникла й у Катеринославі. Більшовики, проголосивши 25 грудня 1917 року у Харкові «Республіку Рад», заручившись допомогою радянського російського війська Антонова-Овсієнка, зайняли Лівобережжя. У місцевих загонів Червоної гвардії власних сил було замало, щоб вибити прихильників УНР із Катеринослава та інших міст. Отож, місцеві більшовики самотужки не змогли вибити із Павлограда «гайдамаків». 19 грудня це зробили чисельні російські більшовицькі загони.

Вирішальною в перемозі катеринославських більшовиків була допомога загону московських, петроградських та харківських робітників О. Єгорова. Суттєво вплинуло на ситуацію те, що під час боїв за місто (26–29 грудня) полк П. Орлика оголосив про свій нейтралітет. У результаті порівняно нечисельні загони «вільних козаків» та гайдамаки зазнали поразки, відступили з міста й були роззброєні в помісті Бродського, Верхньодніпровського повіту. Пізніше більшовики під тиском Губернського селянського з'їзду (13–15 січня 1918 року) змушені були відпустити полонених рядових. Проте заарештованих офіцерів українських військових формувань червоні встигли розстріляти під Катеринославом, на станції Ігрені. За подібним сценарієм розвивалися події і в інших містах та селищах Катеринославщини та Херсонщини, місцеві більшовики встановили свою владу лише за допомогою російських військ Антонова-Овсієнка.

3 квітня 1918 року після важких боїв відділи вільного козацтва під командою Г. Воробйова звільнили Катеринослав від більшовиків. Згодом до міста вступили й австрійські війська. Реальну владу здійснювали австрійські комендатури і коші «Вільного козацтва». Коші продовжили формування територіальних відділів «Вільного козацтва». За наказом

отамана Катеринославського коша Горобця, з 8 квітня було поновлено діяльність Губернського земства, закритого у свій час більшовиками.

Ісаюк Олеся, доктор філософії
Національний музей-меморіал “Тюрма на Лонцького”
Центр досліджень визвольного руху

РОМАН ШУХЕВИЧ, ЯК КОМАНДИР ДОБРОВОЛЬЧОЇ АРМІЇ: ПЕРЕУЧУВАННЯ УРОКІВ ІСТОРІЇ

Українську повстанську армію традиційно прийнято сприймати в розрізі боротьби за державність України або/і спротиву тоталітарному режимові та черговій ітерації Російської імперії. Відносно недавно почала формуватися думка, що в разі сприйняття УПА не “річчю в собі”, а частини розгалуженої структури підпілля, кожна з частин якого мала свої функції, йдеться про черговий етап державності, в силу обставин, підпільний, що впливало на форму і спосіб виконання своїх функцій, наскільки можливим було забезпечити виконання кожної, окремо взятої функції. Також УПА продовжує залишатися в центрі дискусій щодо місця радикальних політичних течій в ідеології та колективному світогляді підпілля.

У всіх перелічених контекстах Романа Шухевича розглядають винятково, як лідера в різних сферах, починаючи від вузьковійськової і закінчуючи загальнополітичною. Загалом, такий підхід цілком себе виправдовує і його потенціал щонайменше далеко не вичерпаний, особливо у світлі того, що події російсько-української війни актуалізували ряд аспектів історичного досвіду протистояння українців російському імперіалізму.

Однак при такому підході майже повністю випадає з уваги той факт, що ця армія і всі її супутні структури були повністю добровольчими. Причому ця обставина була наслідком об’єктивних обставин: як фактичної неможливості підпілля забезпечити умовний «соціальний пакет» взамін мобілізації одного з членів сім’ї, так і неможливості задіяння санкцій за ухиляння від мобілізації. Свою роль відігравала також підвищена небезпека, яку тягла за собою участь у підпіллі – як для самого підпільника чи повстанця, так і для його близьких.

Отже, діяльність Романа Шухевича з організації підпілля і формування його структур варто розглядати також як приклад конструктивної організації фактично доброовольчого руху. Відповідно, виглядає очевидним, що Роман Шухевич стикався зі схожими проблемами, яким змушені давати раду й сучасні командири добровольчих підрозділів. Утім, як не парадоксально, але найбільшу цінність у контексті аналізу

спадщини добровольчого руху діяльність Романа Шухевича має радше у сфері запобігання проявам негативних сторін добровольчого руху.

Таке формулювання потребує певного роз'яснення. Покоління, представлене у визвольному русі 30–50-тих років ХХ століття та інституційоване переважно в ОУН та УПА, розглядало свої державотворчі змагання у контексті відновлення державності, проголошеної у 1918 році і втраченої внаслідок більшовицької агресії. Причому провину за втрату державності вони, у дусі логіки Дмитра Донцова, покладали не лише на ворога, а й на прорахунки самих українців.

Одним з таких прорахунків, точніше, симптомів і наслідків цих прорахунків, в ОУН уважали отаманщину, тобто стихійний збройний рух спротиву на місцях. У більшості отаманів була в принципі відсутня будь-яка політична програма, зате вистачало амбіцій. Про координацію сил і співпрацю на тривалий термін взагалі не йшлося, оскільки політичні інтереси «отаманів» обмежувалися сьогоденними потребами їхньої «республіки», утвореної з кількох сіл. Свідками отаманщини, яка, попри самовідданість її учасників, розпорошувала українські сили та вносила зайвий хаос, а також не могла похвалитися чіткою структурою, ідейною базою та тривалим горизонтом планування, що важливо в систематичному протистоянні зі сильнішим противником, були батьки покоління, до якого належав Головний Командир.

Свої темні сторони мала і назагал більш дисциплінована Українська Галицька армія, яка виросла з ще однієї добровольчої формації – Легіону УСС, зокрема, випадки самовільного залишення частин, що траплялося на окремих етапах польсько-української війни. З іншого боку, у контексті цієї формації були прояви дещо зверхнього ставлення до потенціалу добровольчого руху, втілені в постаті одного з командирів, який заявив охочим гімназістам старших класів приєднатися до УГА: «Вертайтеся додому і пильнуйте книжки».

Отож, одним зі своїх завдань як командир фактично добровольчої армії Роман Шухевич бачив у запобіганні проявів деструктивних рис добровольчого руху. До них належали порушення субординації, небезпека розпорошення добровольців між різними центрами, а також закономірні наслідки емоційної втоми та тиску несприятливих обставин.

У перших двох випадках Роман Шухевич діяв жорстко, виходячи з міркувань, що у стратегічному плані важливо мати єдину збройну силу з єдиним командуванням. Відповідно, коли стало зрозуміло, що контрагенти на переговори не йдуть, Шухевич припинив будь-які переговори про співпрацю і дав згоду на силове роззброєння загонів і приєднання їх до УПА. Це рішення вилилося у роззброєння мельниківських підрозділів та партизанських загонів «Поліської Січі», відповідно, у липні та вересні 1943 року. З погляду командування УПА й керівництва ОУН(б), існування окремих не бандерівських загонів явно суперечило ідеї існування єдиної партизанської армії.

Що ж до випадків порушення субординації, особливо у випадку зовнішніх контактів та несанкціонованих контактів з ворогом, тут Роман Шухевич діяв навіть більш жорстко. Наприкінці 1943 року німці запропонували переговори командирові одного з великих повстанських загонів, які оперували у воєнному окрузі «Турів», Порфирію Антонюку – «Сосенку». Його досвід повторило ще кілька командирів. Після переговорів було укладено тимчасові угоди.

Після того, як про це дізнався Головний Командир, двох «дипломатів», «Сосенка» та ще одного, тільки з Кам'янки Бузької, що на Львівщині, – «Орла» – розстріляли за вироком воєнного суду. Ще один, Василь Андрусак – «Різун» дістав сувору догану. Коли його про причини цього рішення запитав старий приятель, який вступив у Дивізію «Галичина», він пояснив це так: «Цей старшина був дуже добрий командир. Але наказ, що нікому не можна на власну руку домовлятися з ворогом, він зломив. Польовий суд покарав його розстрілом. У майбутньому ми мусимо завести залізну дисципліну, інакше не втримаємося».

Вимогливість Романа Шухевича на собі відчули також член Проводу і провідник ОУН(б) на Західноукраїнських землях Михайло Степаняк, якого за непокору розпорядженням командира вивезли зі Львова й відправили на Волинь у розпорядження Дмитра Клячківського, та військовий референт ОУН(б) Лука Павлишин. Останній у травні 1943 року відкинув пропозицію-наказ Шухевича перейти на Схід у ролі крайового військового референта і там формувати мережу військових референтур, а в перспективі – ще один воєнний округ УПА. За невиконання наказу Шухевич пригрозив військовим трибуналом. Закінчилося все це переведенням Павлишина в підпорядкування вже згаданого Луцького.

Утім, слід зауважити, що ці випадки демонструють також послідовне дотримання Романом Шухевичем принципу справедливості, який важливий у відносинах з добровольцями.

Що ж до третього аспекту, тобто адаптації до суттєво зміненої реальності та подолання наслідків постійного воєнного стресу і невизначеності, який передбачав безпосередню роботу з кадрами, то пролити світло на цей аспект дозволяють свідчення однієї з особистих зв'язкових Романа Шухевича – Ірини Савицької-Козак «Бистрої». Згідно з її свідченнями, Роман Шухевич не уникав розмов на важкі теми зі своїми підлеглими, зокрема охоронців та зв'язкових, як і не уникав неприємних на той час висновків. Яскравим прикладом є пояснення зв'язковим, що після здобуття незалежності України доведеться мати справу з тою ж таки партійною номенклатурою – просто тому що це будуть єдині люди в Україні, хоч якось підготовлені для адміністративних функцій.

Враховуючи той факт, що УПА в умовах винятково жорсткого тиску проіснувала як організований цілісний механізм більше десяти років,

можна стверджувати, що Роман Шухевич цілком ефективно запобіг прояву негативних явищ серед добровольчої армії, якою командував.

Нікіфоров І., д. філос., доцент

Зінченко А.

Харківський національний університет

Повітряних Сил імені Івана Кожедуба

РОЛЬ УКРАЇНСЬКОГО ДОБРОВОЛЬЧОГО РУХУ У БОРОТБІ ЗА НЕЗАЛЕЖНІСТЬ УКРАЇНИ ПІД ЧАС РЕВОЛЮЦІЙНИХ ПОДІЙ 1917–1921 РОКІВ

Український добровольчий рух відіграв величезну роль у боротьбі за незалежність України під час Української революції 1917–1921 років. Революція швидко охопила всю Україну. 19 березня (1 квітня) 1917 року Українська Центральна Рада влаштувала в Києві маніфестацію патріотичних сил, що почалась з урочистої ходьби. У ній взяли участь 100 тисяч осіб, зокрема десятки тисяч українських вояків.

Після визнання Української Центральної Ради, українські націоналісти, патріоти та всі небайдужі утворили добровольчі загони для захисту територій та боротьби за автономію, а згодом і незалежність Української Народної Республіки. Без масової громадської підтримки досягти перетворення Української Центральної Ради на провідну політичну силу в Україні було неможливо. Незважаючи на найбільшу кількість прихильників серед селянства, найактивнішою верствою було військове українство.

У березні в Києві на засіданні Установчої української військової ради ухвалили відкриття Українського військового клубу імені гетьмана Павла Полуботка. Основним його завданням було об'єднати та згуртувати українців – вояків російської армії під гаслами федералізації Росії та автономії України. Розпочалась політично зумовлена українізація армії. Без підтримки армії російський уряд міг проігнорувати або й заборонити будь-які дії Української Центральної Ради. Впливовою військово-політичною силою стало Вільне Козацтво – добровольчі військово-міліцейські формування в Україні та на Кубані 1917–1918 років. Створювались вони за територіальним принципом, на традиціях запорозьких козаків. Виникли під час розпаду російської армії з метою захисту сіл, а згодом і Української Держави, через зростання бандитизму та громадського безладу, для захисту прав, свобод та соборного народовладдя людей вільної України, а також священників Української Православної Церкви.

Вільне козацтво брало активну участь у боротьбі з більшовицькою агресією взимку 1917–1918 років. Через це керівництво Вільного козацтва

поступово перейшло від генерального секретарства внутрішніх справ до секретарства військових справ. Наприкінці січня 1918 року уряд Української Народної Республіки спробував запровадити Вільне реєстрове козацтво з метою організації внутрішньої охорони повітів. На платню козакам і старшині асигнували 130 мільйонів карбованців. Наприкінці березня 1918 року на вимогу німців Уряд УНР припинив організацію Вільного реєстрового козацтва. А 5 квітня 1918 року наказом Міністра УНР усі загони Вільного козацтва були розформовані. Інші козаки в частинах Червоної та Білої армії у цей історичний період брали участь у запеклих боях, часто у військових формуваннях, що вели бойові дії один проти одного.

Головною причиною, що завадила козакам створити власну державу, стала агресія Росії та її особливо жорстоке ставлення до козаків. Завдяки більшовицькій пропаганді слово «козак» стало синонімом жорстокості й непримиренності, участі в нескінченних інтригах проти радянської влади. Володимир Ленін у своїй промові сказав, що якби український гетьман Павло Скоропадський залишився при владі, Росія зменшилася б до розмірів Московської держави XVI-XVII ст. Російська більшовицька влада зробила все, щоб цього не сталося. 24 січня 1919 року Організаційний відділ ЦК РКП (б) видав секретну директиву за підписом Якова Свердлова, у якій йшлося: «Провести масовий терор проти багатих козаків, винищивши їх поголовно; провести нещадний масовий терор стосовно всіх козаків, що брали участь – пряму або непряму – у боротьбі з Радянською владою... Конфіскувати хліб і змусити зсипати всі надлишки в зазначені пункти, це стосується як хліба, так і всіх сільгосппродуктів... Усім комісарам, призначеним у ті або інші козацькі поселення, пропонується проявити максимальну твердість і неухильно проводити надані вказівки». Ця директива негайно стала впроваджуватися в життя.

Паралельно з Вільним козацтвом на території України діяв Гайдамацький курінь – українське військове іррегулярне добровольче формування, утворене 1917 року патріотично налаштованими офіцерами-українцями російської імператорської армії, основу складали військовослужбовці українізованих частин та навчальних закладів російської армії з метою утворення та захисту Української Народної Республіки. Гайдамацькі курені, а також об'єднання куренів – гайдамацькі коші були створені в бататьох містах, на фронтах, у тиллових гарнізонах, зокрема й за межами України. Курені мали різну чисельність. Гайдамацький курінь, що складався з 1-го піхотного Фінляндського полку, під командуванням сотника Пустовіта, влився до 1-го українського козацького полку імені Богдана Хмельницького. Найвідоміші гайдамацькі формування 1917 року згодом увійшли до складу Армії Української Народної Республіки. Курені брали участь у перших сутичках з червоногвардійськими загонами більшовиків з листопада 1917 року до лютого 1918 року, потім 3-й Гайдамацький полк у березні 1918 року в

авангарді союзників, що наступали, звільняв територію Української Народної Республіки від більшовиків та охороняв кордон на сході України.

Український добровольчий рух відіграв важливу роль у боротьбі за незалежність України під час Української революції 1917–1921 років. Завдяки утворенню добровольчих загонів, українські патріоти та націоналісти відстоювали територіальну цілісність та національні інтереси країни в боротьбі з більшовиками, польськими агресорами та іншими загрозами. Добровольчий рух сприяв збереженню української державності та відновленню її під час важливого історичного періоду, коли армія потребувала чисельної кількості особового складу, зробивши неоціненно багато для формування та збереження української національної ідентичності. Роль добровольчого руху неможливо не оцінити, через його вагомий внесок у боротьбу за Українську Народну Республіку.

Сьогодні, коли наша Батьківщина переживає скрутні часи в історії – добровольці, як і в добу революції, стають на захист України задля збереження її територіальної цілісності та недоторканності.

Перемибіда І.

Перемибіда Д.

*Національна академія сухопутних військ
імені гетьмана Петра Сагайдачного*

ФОРМУВАННЯ УКРАЇНСЬКОГО ДОБРОВОЛЬЧОГО РУХУ НА ПОЧАТКУ ПЕРШОЇ СВІТОВОЇ ВІЙНИ

Майже 40 країн світу взяли участь у Першій світовій війні, і хоча України в цьому списку не було, проте були українці, які мали амбіції використати цю війну для досягнення своїх державницьких цілей. Найбільше це стосувалося галичан, які використовуючи більш ліберальну атмосферу в Австро-Угорщині, протягом десятиліть готувалися до можливої військової конфронтації. Вже у 1891 році було створено Товариство «Сокіл», а в 1900 році – «Січ». Коли 28 червня 1914 року в Сараєво було вбито австрійського престолонаслідника Франца-Фердинанда, що стало прямим приводом до початку Першої світової війни, у Львові того ж дня відбувся «Шевченківський Здвиг». На цьому заході понад 12 тисяч представників сокільсько-січових товариств представили близько 2 тисяч осередків та 120 тисяч членів.

Крім згаданих товариств, існували й інші організації – від «Пласту» до «Січових стрільців», а також українське громадянство загалом було достатньо мобілізованим. Як зазначив польський публіцист Вільгельм Фельдман: «У ХХ столітті багато народів відродилися, але відродження небагатьох відбулося так швидко й енергійно, як відродження українців в Австрії».

Війна стала приводом для українців вимагати створення свого добровольчого батальйону. Австрійська влада не проти: воюючи з Росією, Австро-Угорщина мала намір захопити польські та українські землі, які перебували у складі імперії Романових, тому потребувала підтримки цих національних груп.

Усі українські політичні партії об'єдналися в «Головну Українську Раду» (пізніше відому як ЗУР), а для вирішення питання формування легіону було створено «Українську Боеву Управу». Протягом короткого часу представники бездержавної нації зуміли організувати свій політичний та військовий лідерат. У серпні 1914 року була сформована значна мережа громадських та повітових комітетів, які займалися мобілізацією легіонерів. Протягом цього періоду до «Українських Січових Стрільців» (УСС) приєдналися 28 тисяч добровольців.

На початковому етапі формування легіону вплив політиків часто був більше шкідливим, ніж корисним. Зміни відбулися пізніше, коли добровольці опинилися на фронті й стали центром уваги всього українства. Але в серпні 1914 року ситуація була іншою. Спочатку, поза керівництвом УСС, політики погодилися на пропозицію австрійської влади прийняти на озброєння «верндлі» – застарілі однозарядні гвинтівки, що були вилучені з озброєння ще в 1886 році. За свідченнями дослідників, ці гвинтівки виявилися найгіршими зразками озброєння в Першій світовій війні. Цій комічній ситуації додавалася відсутність ременів, і стрільці змушені були носити їх на мотузках.

Пізніше, у вересні 1914 року, перебуваючи на Закарпатті, вони відмовилися від «верндлі» і, витрачаючи власні кошти, придбали сучасні «манліхери» в австрійських вояків. У іншому разі австрійський консул Урбас, поза керівництвом стрільців, пропонував авторитетним політикам і вузькій групі військових погодитися на відправку Українських Січових Стрільців до Кам'янець-Подільського. Відзначено, що окрім «верндлі» стрільці нічого не мали. Консул відповів, що легіон УСС буде займатися пропагандою серед українського населення, тому не потребуватиме зброї і буде йти позаду передових військових частин.

Новина про створення українського легіону вразила українське населення. Варто зазначити, що до добровольців могли приєднатися лише особи, які не підлягали загальній мобілізації, наприклад, той, хто був звільнений через виконання професійних обов'язків, зокрема учителі. Після проведення масової мобілізації черги добровольців вишикувалися до «вербункових пунктів».

Оскільки Львів був захоплений царськими військами, місцем офіційного оформлення УСС став Стрий, де зібралося 10 000 добровольців. Проте 3 вересня 1914 року австрійська влада дозволила прийняти присягу лише 2 500 вояків та утворити легіон УСС. Навіть у таких умовах ситуація була нелегка: стрільці фактично не мали власного забезпечення. Іноді їм доводилося харчуватися за рахунок інших

військових частин. Однак це все компенсувалося великою відвагою та запалом українських добровольців.

Про це свідчить випадок з австрійським генералом українського походження Йосипом Вітошинським-Доброволею. Цей старший військовий виглядав, як звичайний солдат. Одного разу, прогулюючись карпатським містечком Грабовець, до нього підійшов вояк і попросив вогню для своєї люльки. Зацікавлений генерал запитав, що він думає про війну. У відповідь дізнався, що у війні винуваті пани, генерали та українці. Цей інцидент, як і багато інших, створив міф про відважне українське військо.

Перший рік війни не охолодив запалу українських волонтерів. Волонтерство вже почало набувати професійних форм. Наприклад, після відвоювання Львова українське жіноцтво створило «Українську Самаританську Поміч» (УСП). Після півтора року стрільці та австрійське командування офіційно оформили українських добровольців як окрему бойову одиницю – полк УСС. На той час стрільці мали достатнє озброєння та забезпечення, власні культурні інституції та досить організовані комісаріати, які постійно добирали нових добровольців.

СЕКЦІЯ 2

«ДО БОЮ, ПАНОВЕ!»: УКРАЇНСЬКІ ДОБРОВОЛЬЦІ В РОСІЙСЬКО-УКРАЇНСЬКІЙ ВІЙНІ 2014-2024 РР.

Бенчук В., д.ф.н.
Маріупольський ліцей міста Києва

УКРАЇНСЬКІ ДОБРОВОЛЬЧІ ФОРМУВАННЯ У БОЯХ ЗА ІЛОВАЙСЬК (СЕРПЕНЬ 2014 р.)

Добровольчі формування в історії українського війська завжди відігравали важливу роль. Так було в минулому столітті, так відбувається і зараз, під час російсько-української війни. У 2014 році добровольці стали на захист суверенітету та територіальної цілісності України, приєднавшись до лав Збройних сил України та різних добровольчих формувань.

Однією з важливих сторінок військової доблесті добровольців стали бої за Іловайськ у серпні 2014 р. Це місто розташоване 35 км на схід від м. Донецьк, його звільнення давало змогу взяти під контроль трасу Н21, якою здійснювалося постачання незаконних збройних формувань. Також це уможливлювало посилити оточення Донецька. Тому мета автора – розкрити роль добровольчих формувань у боях за Іловайськ.

4 серпня у м. Старобешеве, штабі сектору Б, була проведена нарада. Командувач сектору Руслан Хомчак обговорив з командуванням 40-го батальйону територіальної оборони «Кривбас», 39-го БТрО «Дніпро-2», 93-ї і 51-ї окремих механізованих бригад звільнення м. Іловайськ.

Наступного дня командувач сектору Б віддав наказ командирів батальйону «Кривбас»: «Ранком 7 серпня силами 40-го бтпо у взаємодії з 3-ю батальйонною тактичною групою (бтг) 51-ї окремої механізованої бригади (омбр) провести рейдові дії у напрямку Старобешеве, Новокатеринівки, Іловайська й до кінця доби провести прочісування і звільнення міста Іловайськ від терористів. Установити повний контроль над містом і у взаємодії із підрозділами 3 бтг 51 омбр зайняти сім взводних опорних пунктів північніше та східніше Іловайська».

7 серпня відбулася перша спроба звільнення міста. Колона для штурму була сформована біля блокпоста 39-04 в смт Кутейникове. Вона складалася з різних підрозділів: однієї роти «Кривбас», групи Добровольчого українського корпусу «Правий Сектор», загону 3-го окремого полку спеціального призначення та 74-го окремого розвідувального батальйону. Штурм відбувався під прикриттям 2 танків, однієї бойової машини піхоти, броньованого транспортера та бойової розвідувально-дозорної машини. Але вони зустріли рішучий опір на підступах до міста в районі с. Степано-Кринка і змушені були відступити, зазнавши втрат.

У цей же день була здійснена ще одна спроба зайти в місто. Вона відбулася під прикриттям сутінків. Штурмова група була посилена додатковим особовим складом. Наступ здійснювався по шосейній дорозі Кутейникова – Іловайськ. Але колона попала в засідку, тому, витративши весь боєкомплект, група знову була змушена відступити, зазнавши втрат.

Командування сектору недооцінило кількість противника. Їм не вистачало сил та засобів. Тому 8 серпня на базі дислокації батальйону «Донбас» була проведена нарада з командирами інших добровольчих формувань щодо їх участі у звільненні міста. У ній взяли участь Міністр внутрішніх справ Арсен Аваков і секретар Ради національної безпеки і оборони Олександр Турчинов. У такий спосіб командири батальйонів отримали наказ знищити основних сил незаконних військових формувань у м. Іловайськ і взяти його під контроль.

Батальйон «Кривбас» також отримав нове завдання – оточити місто взводно-опорними пунктами. Так навколо Іловайська було виставлено 4 ВОПи – 40-01 у с. Грабське, 40-02 у с. Кобзарі, 40-03 у с. Зелене, 40-04 у с. Покровка. 9 серпня розпочалася підготовка до наступу силами кількох батальйонів («Донбас», «Шахтарськ», «Азов»), а також групи «Купол», що складалася з ветеранів морської піхоти й підпорядковувалася командуванню батальйону «Донбас».

Наступного ранку на опорному пункті батальйону «Дніпро-2» 39-06 у с. Многопілля були сформовані сили, які брали участь у наступі. Загальний план полягав у тому, що по шосейній дорозі Кутейникова–Іловайськ мав рухатися «Донбас», а справа від них – «Азов» та «Шахтарськ». Але ця спроба також завершилась невдало і з утратами.

Проаналізувавши попередній досвід та нову розвідувальну інформацію, розробили новий план звільнення міста. 16 серпня у с. Урзуф на базі батальйону «Азов» командир сектору Б провів нараду із заступником міністра внутрішніх справ Сергієм Яровим та командирами добровольчих батальйонів, які мали брати участь у звільненні Іловайська – «Донбас», «Дніпро-1», «Шахтарськ», «Азов».

18 серпня розпочався штурм із кількох напрямків. Батальйон «Донбас» за підтримки зведеної роти 17-ї окремої танкової бригади і 93-ї ОМБр, під прикриттям 4 БМП наступав зі західної частини міста з боку с. Придорожнє. Їм вдалося увійти в місто та закріпитися на його околицях у школі № 14. Тут було сформовано штаб, який здійснював загальну координацію дій у місті. Інші добровольчі батальйони, зокрема «Дніпро-1», «Азов» та «Шахтарськ» протягом кількох днів проводили штурмові дії з південної та східної частини. Їм також вдалося увійти в місто, але через недостатню підтримку бронетехнікою та отриманням противником підтримки відступили. «Дніпро-1» приєднався до батальйону «Донбас», а «Азов» та «Шахтарськ» покинули сектор Б. Сил, які закріпилися у місті, було недостатньо для продовження зачистки міста від терористів.

Наказ про відправлення в Іловайськ отримали підрозділи батальйону патрульної служби поліції особливого призначення «Миротворець», а також рот поліції особливого призначення «Світязь», «Івано-Франківськ», «Херсон». Вони зайшли в місто 24 серпня, але це вже не вплинуло на загальну ситуацію в боях за місто. На цей момент Збройні сили Російської Федерації розпочали військову операцію «Північний вітер» у взаємодії з незаконними військовими формуваннями. Чисельність російських військ, які вторглися на материкову Україну, складала 8 батальйонно-тактичних груп. Це призвело до повного оточення українських військ в Іловайську.

Руслан Хомчак організував кругову оборону. 25 серпня біля с. Дзеркальне бійці 51-ї ОМБр після одного з боїв узяли в полон 11 військовослужбовців 98-ї повітряно-десантної дивізії ЗС РФ. Вони стали важливим доказом вторгнення російської армії. Ситуація в Іловайську та навколо нього з кожним днем погіршувалася. Штаб АТО провів військову операцію з деблокади оточених українських сил, але вона завершилася невдало. В оборонців закінчувалися боєприпаси, медикаменти, продовольство. Тому командування сектору Б провело переговори з російськими офіцерами на місці щодо виходу з оточення. Вони досягнули згоди. 29 серпня командування сектору сформувало дві колони, які мали рухатися різними шляхами. Згідно з планом вони мали зустрітися в с. Новокатеринівка, тут об'єднатися і рухатися разом до с. Комсомольське, де утримували позиції бійці 1-ої бригади Національної гвардії України. Але росіяни не дотримали слова й розстріляли обидві колони.

Отже, добровольчі формування в боях за Іловайськ відіграли головну роль. Вони здійснили кілька спроб звільнити місто через недостатню кількість сил та засобів та недостовірну розвідувальну інформацію про противника. Попри успішний захід у місто, загальна оперативна обстановка в зоні проведення АТО значно погіршилася через повномасштабне вторгнення росіян. Українські війська в Іловайську опинилися в повному оточенні. Вихід з оточення завершився трагедією, бо росіяни, попри досягнуті домовленості, розстріляли колони.

Бідник І.

*Національна академія сухопутних військ
імені гетьмана Петра Сагайдачного*

УКРАЇНСЬКИЙ ДОБРОВОЛЬЧИЙ РУХ У РОСІЙСЬКО- УКРАЇНСЬКІЙ ВІЙНІ 2014-2024 РОКІВ

Наша держава сьогодні переживає найбільше випробування у своїй новітній історії – збройну боротьбу з російським агресором за власну незалежність і територіальну цілісність. Україна ніколи не була ініціатором будь-яких загарбницьких воєн. Але завжди, у найважчі часи нашої історії, знаходилися ті, які добровільно брали зброю до рук і ставали

на захист своєї Батьківщини. Тому з початком російського вторгнення чоловіки й жінки самоорганізувалися та вирушили на схід України – на захист нашої держави та її суверенітету. Українці, які пішли до війська добровольцями, фактично стали професійними військовими. Вони до сьогоднішнього дня гідно протистоять потужному й підступному ворогу, не даючи йому можливості реалізувати свої задуми.

Українські добровольці – це феномен стійкості, мужності, звитяги, самопожертви та героїзму. Ми бачимо, що сьогодні добровольцем став увесь український народ: ті, хто прийшов до центрів комплектування та поповнив ряди Збройних сил України; ті, хто став до лав територіальної оборони; ті, хто волонтерить і всіляко допомагає захисникам та готовий стати до їхніх лав завтра. Саме ця готовність наших людей добровільно стати на захист України є важливою запорукою нашої перемоги.

14 березня 2014-го року на тренувальну базу в Нових Петрівцях з Майдану Незалежності вирушили 500 бійців Самооборони Майдану. Вони сформували перший добровольчий батальйон для захисту України від російської гібридної агресії на Сході. Навесні того ж року при облдержадміністраціях було розпочато набір до батальйонів територіальної оборони, що формувалися з цивільних людей – добровольців усіх областей під керівництвом Міністерства оборони України. Одночасно створювалися добровольчі формування Національної гвардії України й патрульної служби поліції особливого призначення під керівництвом Міністерства внутрішніх справ. Окремо добровольці формували незалежні від державних силових структур добровольчі батальйони, які стали щитом на захисті України на початку російської збройної агресії. У боях 2014–2015 років російсько-української війни брали участь майже 40 добровольчих батальйонів. Більшість із них згодом трансформувалися у військові частини силових структур. Тоді, у 2014 році, добровольчі батальйони дали змогу організовано провести мобілізацію, відтак по суті врятували українську державність від загибелі. У перші тижні повномасштабного російського вторгнення в Україну майже 100 тисяч добровольців вступили до лав Сил територіальної оборони ЗСУ. Десятки тисяч чоловіків для цього повернулися з-за кордону й у відповідь на окупаційні дії кремля об'єдналися для захисту Батьківщини, своїх домівок та рідних. У нас сьогодні в окопах студенти, доктори наук, фермери, викладачі, професійні військові, перукарі, співаки, механізатори, люди творчих, інтелектуальних професій, айтівці. Добровольчий рух – один з феноменів українського суспільства, а 2014-й і 2022-й рік показали, що вони – воїни доброї волі й гідні називатися славними синами і доньками України.

Повномасштабна війна – це інший формат війни. Під час збройної агресії Росії на сході України добровольчі формування спочатку брали участь в оборонних і наступальних операціях, воювали, в основному, в селах і в полях. Після 24 лютого 2022 року це були Буча, Ірпінь,

Гостомель. Країна-агресор із перших днів почала завдавати ударів по цивільному населенню та інфраструктурі. Так, в обороні Донецького аеропорту поряд із спецпризначенцями 3-го окремого полку, бійцями 79-ї, 80-ї, 81-ї, 95-ї, 93-ї та 72-ї окремих механізованих бригад, 1-ї окремої танкової бригади, 57-ї окремої мотопіхотної бригади, 91-го окремого полку, 90-го окремого аеромобільного та 74-го окремого розвідувального батальйонів, бійцями полку «Дніпро-1», брали участь і бійці Добровольчого українського корпусу (ДУК), батальйону ОУН та інші. Після широкомасштабного вторгнення люди просто заповнили військкомати. Зараз Сили територіальної оборони є наймолодшим родом військ в українській армії.

Новий виток розвитку добровольчому руху дав Закон України «Про основи національного спротиву», що був ухвалений 16 липня 2021 року. Відповідно до цього Закону добровольче формування територіальної громади – це воєнізований підрозділ, сформований на добровільній основі з громадян України, які проживають у межах території відповідної територіальної громади, який призначений для участі у підготовці та виконанні завдань територіальної оборони в межах території відповідної територіальної громади. Після того, як Кабінет Міністрів України постановою від 29 грудня 2021 року № 1449 затвердив Положення про добровольчі формування територіальних громад, в Україні почали створюватися перші добровольчі об'єднання для територіальної оборони. Розгорнулася ціла мережа таких формувань. Їхня діяльність здійснюється під безпосереднім керівництвом і контролем командира військової частини Сил територіальної оборони Збройних сил України за територіальним принципом.

Щоденні тренування та прагнення стати вправними військовими загартували добровольців, зробивши справжніми воїнами, готовими боротися з окупантом до остаточної перемоги. До українців, які з власної волі зголосилися захищати свою державу, доєдналися іноземці, щоб спільно боротися за мир і демократію в Європі та всьому світі. На початку березня 2022 року було створено Інтернаціональний легіон, у складі якого воюють добровольці із 55 країн світу. Зараз, коли ЗСУ разом з добровольцями захищають життя мирних людей від російських ударів і страшних злочинів цієї війни, зокрема й наймасштабнішого в Європі екоциду, ми потребуємо максимальної єдності з людьми доброї волі. Єдності всіх, хто разом із нами поділяє основні цінності: цінність життя, цінність свободи, цінність права на незалежність та цінність поваги до кожної нації й кожної людини. Коли єдність максимальна, а підтримка відчутна, тоді й солідарність максимально ефективна, і тоді точно перемаже правда, життя і свобода.

14 березня в Україні відбувається пошанування наших воїнів доброї волі – людей, які не були військовими за професією, але в критичний для держави момент без повісток чи примусу, добровільно «поставили на

паузу» своє звичне життя й узяли до рук зброю, щоб захистити країну. Цей день встановлено Постановою Верховної Ради України від 17 січня 2017 року № 1822-VII на вшанування мужності та героїзму захисників незалежності, суверенітету та територіальної цілісності України, сприяння подальшому зміцненню патріотичного духу в суспільстві, посиленню суспільної уваги та турботи до учасників добровольчих формувань та на підтримку ініціативи громадськості.

Українські добровольці завдяки мужності, патріотизму та невичерпній любові до Батьківщини стали гордістю нашого народу. Схиляємо у скорботі голови в пам'ять про тих сміливців, які полягли на полі бою й не повернулися до рідних домівок, до своїх батьків, матерів, дружин та дітей. Герої не вмирають! Їхній подвиг назавжди в наших серцях. Приклад стійкості українського народу – це не тільки звільнення власної землі від окупантів й можливість побудувати сучасну європейську державу, а й захист усього демократичного світу від тиранії та диктатури за збереження права кожної людини жити вільно на власній землі.

Честь і слава мужнім Воїнам-добровольцям!

Вознюк О., к.п.н., доцент
*Національна академія сухопутних військ імені
гетьмана Петра Сагайдачного*

СИЛА ДУХУ ДОБРОВОЛЬЦІВ: НЕСКОРЕНІСТЬ ПОКОЛІНЬ

Невичерпна сила бойового духу українського народу просякнута історією незламності. Можна наводити безліч прикладів, фактів, але сам дух народу, що прирівнюється до душі народу, є беззаперечним у своїй міці. Люди доброї волі – це носії гену нації.

День українського добровольця в нашій державі відзначається 14 березня. Добровольці є прикладом неймовірної сили та відваги на війні, уособлюють ті сили життя, що надихають на звитяги. З таких, як вони, незламних, нескорених якраз і народжується нація. Сьогодні ми маємо історію, коли добровольці відправляються на фронт, а на війні фактично стають професійними військовими. У перші дні війни найпершими в рядах захисників стали саме добровольці. Вони ж і прийняли на себе удар та понесли найбільші втрати. Події, які розгортаються у нашій країні, стали поштовхом для утворення добровольчого руху. Звернемося до історії та пригадаємо, що в часи Другої світової війни 38,8 % армії США складали добровольці. Війна надихає на звершення героїчних вчинків, випробовує на міцність. Ми, українці, – нескорена нація, бо пам'ять про героїчне минуле є складником національної свідомості українського народу. Дух нескореності та боротьби наших воїнів спонукає сьогодні долати окупанта.

Історія українського народу знає чимало випадків, коли хід подій змінювався не рішенням сильніших цього світу, а тими, хто просто

опинявся у свій потрібний час у належній ситуації, або всупереч обставинам особистого комфорту змінював поради розуму на поклик совісті, душі, відповідальності. Всі вони справжні герої, всі вони були добровольцями. Хто ж власне такий доброволець? Законодавство України не дає нормативного визначення цього поняття, тому всі висновки базуються лише на аналізі та узагальненнях.

Добровольці сформували згуртовану частину суспільно активних громадян. Україна нині переживає найбільше випробування у своїй новітній історії – збройну боротьбу з російським агресором за власну незалежність і територіальну цілісність. Наші мужні оборонці, які сьогодні гідно дають відсіч ворогові, стоять в одному ряду з цілими поколіннями борців за волю і державну самостійність. Серед характерних ознак добровольчого руху є те, що вони багатьма сприймаються як щось чужорідне і невласне для армії. Це стосується насамперед бажання об'єднуватися і служити пліч-о-пліч із носіями спільних цінностей, дбати про чистоту власних рядів; творення власних традицій братерства, на протигагу цивільній філософії «кожний сам за себе»; уважного ставлення до індивідуальних компетенцій і побажань побратимів; існування в середовищі добровольців дієвих елементів військової демократії та самоврядування; визнання права на окрему думку за особистістю і колективом; постійне заохочення ініціативи й відповідальності; повага до особистого авторитету й бойових досягнень.

Саме за добровольцями майбутнє української армії та української держави як такої. Війна прийшла на наші землі надовго, і тому армія має бути сприятливою до тих, хто сам прагне служити. Добровольці, на відміну від призовників, йдуть в армію не «тому що», а «заради». Тож служба у війську має давати людині, яка готова працювати й самовдосконалюватися, нові життєві можливості й слугувати ліфтом наверх. Ставлення держави до своїх воїнів-добровольців має мотивувати, а не навпаки. Люди йдуть не абстрактно «в армію», а конкретно «на війну», що заслуговує на неабияку подяку. Тож політика у справах військових та ветеранів має стати проєктивною, змістовною і дієвою. За прогнозами експертів, кількість людей, яких в найближчому майбутньому стосуватиметься ветеранська політика, може сягнути 4-5 мільйонів осіб, а загалом в її орбіті перебуватиме до 30% населення України.

Перетворення армії на відкритий суспільний інститут із високим ступенем інтеграції з держслужбою, економікою, виробництвом, соціальною сферою, а також надання людині навичок, які можуть бути затребуваними у цивільному житті, – реформаційне завдання на роки, якщо не на десятиріччя, тому гаяти час не можна.

Над цим не просто пора починати працювати, а бажано б увімкнути вже якийсь турборежим.

Добровольча армія має беззаперечні якісні переваги, такі як: більш високий рівень освіти, компетенції та мотивації вояків. Саме тому вона є

значно більш фінансово вартісною, ніж призовна. Варто згадати один із основних принципів успішного управління: будь-який дефіцит ресурсів можна компенсувати чіткою розстановкою пріоритетів. Ми складаємо шану цвіту української нації – добровольцям – за те, що можемо боротись, а не потерпаємо капітуляцію. Хоч скільки не триває і не триватиме ця війна, перемога буде за нами.

Сьогодні, як і в найважчі часи нашої історії, тисячі жінок та чоловіків добровільно захищають незалежність України, волю та свободу свого народу. Ми впевнені та віримо, що згодом вони стануть новою українською елітою, якою буде пишатися нова українська армія і держава.

Дем'янюк О., д.і.н., професор

Волинський інститут післядипломної педагогічної освіти

ВОЛИНЯНИ В СКЛАДІ ДОБРОВОЛЬЧОГО УКРАЇНСЬКОГО КОРПУСУ «ПРАВИЙ СЕКТОР»

Революція Гідності, а згодом російська анексія Автономної Республіки Крим і дестабілізація на сході України, що призвели до початку російсько-української війни, запустили процес створення новітнього добровольчого руху. Сьогодні годі пригадати всі добровольчі формування, які з'явилися навесні 2014 року, однак частина з них пізніше увійшла до складу Збройних сил України (ЗСУ) чи Національної гвардії України (НГУ), частина саморозпустилася чи була розформована державними структурами. Загалом ця цифра коливалася в межах півсотні добровольчих одиниць.

Значна частина жителів Волинської області з перших днів стала активними учасниками Революції Гідності – постійно чи ротаційно перебували на Майдані Незалежності в Києві, співпрацювали з Автомайданом, матеріально підтримували учасників громадянського спротиву. З березня 2014 року сотні волинян стали до лав різноманітних добровольчих воєнізованих формувань та брали участь у боротьбі за відновлення територіальної цілісності України. Були вони й серед бійців-добровольців Самооборони Майдану, які прибули на полігон Нові Петрівці для формування першого добровольчого батальйону.

Нижче йтиметься лише про один із добровольчих підрозділів – Добровольчий український корпус «Правий сектор» (ДУК ПС), який, з-поміж інших, став місцем служби кількох сотень волинян упродовж попередніх десяти років. ДУК ПС створений улітку 2014 року для захисту територіальної цілісності, національної незалежності України та інших життєво важливих інтересів українського народу, зберіг статус добровольчого формування до осені 2022 року, коли увійшов до складу ЗСУ й був переформатований в 67-му окремому механізовану бригаду «ДУК» (ОМБр «ДУК»).

Від початку формування ДУК ПС користувався авторитетом серед добровольців. Цьому сприяло кілька чинників: добровільний рекрутинг з вісімнадцяти років, незалежно від національної, партійної та релігійної належності; фахова військова та морально-психологічна підготовка; національно-патріотичне виховання. Набір здійснювався в мобілізаційних пунктах територіальних підрозділів Корпусу, які діяли й продовжують діяти в усіх областях України. Так, на території Волинської області ці функції, з-поміж інших, й до сьогодні виконує 3-тя резервна сотня ДУК ПС.

За час проведення Антитерористичної операції (АТО) (2014–2018) троє волинян, що воювали в підрозділах ДУК ПС, загинуло.

10 серпня 2014 року загинув від кулі снайпера під час розвідки боем під Іловайськом Донецької області командир рівненської розвідувальної групи Анатолій Федчишин («Білий»). Народжений в м. Любомль Волинської області 11 листопада 1981 року, закінчив місцеву ЗОШ № 3, а згодом – Шацький лісовий технікум (спеціальність «Лісове господарство»). Повернувшись зі служби в армії, працював у ДП «Любомльський лісгосп» майстром. Був учасником Євромайдану та членом Любомльської районної організації «Правий сектор».

3 березня 2014 року А. Федчишин добровольцем вступив до ДУК ПС. Воював у Донецькій області в батальйоні територіальної оборони «Дніпро-2». Після лікування поранення в дніпропетровському госпіталі, повернувся і взяв участь у боях за Іловайськ, де й загинув. Похований 14 серпня 2014 року в Любомлі.

Посмертно нагороджений відзнаками ДУК ПС «Бойовий Хрест Корпусу» та «Іловайський Хрест». У 2021 році був нагороджений орденом «За мужність» III ступеня (посмертно). На вшанування пам'яті А. Федчишина в любомльській ЗОШ № 3 відкрито пам'ятну дошку.

22 лютого 2015 року Дмитро Колесніков («Правий») загинув в районі с. Піски Ясинуватського району після прямого влучання танкового снаряду в укриття добровольців. Народився Дмитро 12 січня 1995 року в м. Володимир-Волинський. Навчався в місцевій ЗОШ № 3, згодом – агротехнічному коледжі. Був студентом 3 курсу спеціальності «Правознавство» Луцької філії Університету сучасних знань. Активний учасник Революції гідності, член Володимир-Волинського міського осередку «Правого сектору».

У грудні 2014 року став бійцем ДУК ПС. Після підготовки на базі «Десна» воював у 1-й штурмовій роті 5-го окремого батальйону ДУК. Брав участь в обороні Донецького аеропорту. Похований 27 лютого 2015 року на Федорівському кладовищі у Володимирі.

Цього ж року на фасаді НВК «ЗОШ № 3-ліцей» та Володимирського агротехнічного коледжу відкрито пам'ятні дошки на честь Д. Колеснікова. У 2021 році був нагороджений орденом «За мужність» III ступеня (посмертно).

Вночі 25 лютого 2015 року в Луцьку, перебуваючи на ротації, внаслідок ДТП загинув боєць ДУК Юрій Федчук («Юз»). Він народився в Луцьку 29 травня 1968 року, закінчив одну із місцевих шкіл. Після завершення строкової служби працював на підприємствах обласного центру.

З початку бойових дій на сході України Юрій Федчук записався добровольцем у 2-гу штурмову роту 5-го окремого батальйону ДУК. Служив на Донеччині, воював під Іловайськом, у Пісках.

Загинув під колесами Mercedes Benz, п'яний водій якого на шаленій швидкості збив воїна, коли той намагався причепити буксирувальний трос. Похований 26 лютого 2015 році на Гнідавському кладовищі в Луцьку.

Євсєєв І.

*Національний університет оборони України
імені Івана Черняховського*

СОЦІАЛЬНИЙ ЗАХИСТ УЧАСНИКІВ ДОБРОВОЛЬЧИХ ФОРМУВАНЬ, ЯКІ ВИКОНУВАЛИ ЗАВДАННЯ В АНТИТЕРОРИСТИЧНІЙ ОПЕРАЦІЇ: ІСТОРИКО- ПРАВОВИЙ АСПЕКТ

Збройна агресія Росії проти України, що розпочалася у 2014 році, спричинила масовий добровольчий рух в Україні. У цей час патріотично налаштовані громадяни почали вступати до лав Збройних сил України, підрозділів територіальної оборони та об'єднуватися в підрозділи (добровольчі формування), що стало вагомою підтримкою для забезпечення обороноздатності держави. Саме добровольчі формування, що були утворені або самоорганізувалися для захисту територіальної цілісності України, у взаємодії з іншими військовими формуваннями й правоохоронними органами (далі – сили оборони) взяли активну та безпосередню участь в АТО.

У зв'язку із появою в Україні нової категорії громадян – учасників добровольчих формувань в АТО, виникла потреба у визначенні насамперед особливостей їх правового статусу та рівня соціального захисту. Так, законодавець у квітні 2015 року визначив учасниками бойових дій лише учасників добровольчих формувань, що були офіційно включені до складу сил оборони. З цього ж року для учасників добровольчих формувань, що були або не були включені до складу сил оборони та які отримали поранення, контузії, каліцтва або захворювання під час безпосередньої участі в АТО, чинним законодавством України передбачено норму, згідно з якою вони належать до осіб з інвалідністю внаслідок війни. Крім цього, члени сім'ї учасників добровольчих формувань, що не увійшли до складу сил оборони, та які загинули (пропали безвісти) або померли внаслідок поранення, контузії, каліцтва

або захворювання, одержаних під час виконання завдань АТО, мають право на отримання статусу члена сім'ї загиблого ветерана війни.

Водночас решта учасників добровольчих формувань, що не увійшли до складу сил оборони, на той час залишились соціально незахищеними та позбавленими відповідних державних гарантій та пільг. Навіть ті, що за результатами медико-соціальної експертної комісії втрачали статус особи з інвалідністю внаслідок війни, не мали змоги отримати соціальні гарантії за статусом учасника бойових дій, так як це не було передбачено чинним законодавством. Отже, спостерігалось порушення принципу соціальної справедливості.

Тому, враховуючи роль усіх учасників добровольчих формувань у зупиненні ворожої агресії на сході України у 2014–2018 роках законодавцем наприкінці 2019 року було ухвалено Закон України № 329-IX «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо надання статусу та соціальних гарантій окремим особам із числа учасників антитерористичної операції». Зазначеним законодавчим актом передбачено надання правового статусу учасника бойових дій особам, які в складі добровольчих формувань, що були створені або самоорганізувалися для захисту незалежності, суверенітету та територіальної цілісності України, брали безпосередню участь в АТО у взаємодії із силами оборони, перебуваючи безпосередньо в районах АТО у період її проведення не менше 30 календарних днів, у тому числі за сукупністю днів перебування в районах її проведення.

Для реалізації норм цього законодавчого акту Кабінетом Міністрів України (далі – КМУ) у 2020 році було унормовано порядок надання статусу учасника бойових дій учасникам добровольчих формувань, які раніше добивалися цього лише в судовому порядку. Отже, уже на початку березня 2021 року такий статус отримали понад 800 воїнів-добровольців. Наступним своїм рішенням КМУ поширив дію бюджетної програми зі санаторно-курортного лікування, соціально-професійної адаптації та психологічної реабілітації на всіх добровольців, які отримали правовий статус учасника бойових дій та у складі добровольчих формувань брали безпосередню участь в АТО. Окрім цього, КМУ було прийняте окреме рішення про надання членам сімей загиблих учасників добровольчих формувань адресної допомоги до соціальних виплат (пенсії або допомоги) із розрахунку, що розмір виплат одному членові сім'ї має становити не менше ніж 7 800 грн, на двох і більше членів сім'ї – не менше ніж 6 100 гривень кожному.

Отже, зміни в законодавстві України, що відбулися у 2015–2020 роках, дозволи унормувати правовий статус усіх без винятку учасників добровольчих формувань, які виконували завдання в АТО, а також надати зазначеній категорії громадян відповідні державні пільги, гарантії та відновити принципи соціальної та історичної справедливості в цій сфері.

Єфімов Г., к.держ.упр., с.н.с.,
Поступальський С.,
Микитин В.,
*Національна академія сухопутних військ імені
гетьмана Петра Сагайдачного*

ЗАКОНОДАВЧІ ТА НОРМАТИВНО-ПРАВОВІ ІНІЦІАТИВИ ЩОДО ВПОРЯДКУВАННЯ СТВОРЕННЯ ТА ФУНКЦІОНУВАННЯ ДФТГ

Відсутність упродовж тривалого часу очевидних зовнішніх загроз, зокрема воєнних, призвела до формування в українському суспільстві уявлень щодо неактуальності безпекових питань, що суттєво гальмувало реформування сектору безпеки. Відповідно не усвідомлювалася належним чином українським суспільством і сама важливість реформи сектору безпеки. З цим ми і розпочали відсіч повномасштабної агресії російської федерації 24 лютого 2022 року.

Водночас тут варто зазначити, що доволі дієво спрацював феномен Сил територіальної оборони, які фактично впродовж першого тижня агресії розгорнулись до штатів воєнного часу, а з ними в громадах розгортались і добровольчі формування територіальних громад, щоправда як Сили ТрО, так і ДФТГ зіштовхнулись із певними правовими колізіями. Вирішення основних із них пропонується таким чином:

Пункт 6 частини першої статті 9 Закону України «Про основи національного спротиву» та пункт 16 Постанови Кабінету Міністрів України від 29 грудня 2021 р. № 1449 «Про затвердження Положення про добровольчі формування територіальних громад» викласти в редакції:

«Членом добровольчого формування може бути громадянин України віком від 18 до 65 років, який проживає на території району, де діє добровольче формування, пройшов медичний, професійний та психологічний відбір (перевірку) і уклав контракт добровольця територіальної оборони.

Членство у добровольчому формуванні не звільняє від обов'язку проходження строкової військової служби, військової служби за призовом під час мобілізації, на особливий період, військової служби за призовом осіб офіцерського складу, військової служби за призовом осіб із числа резервістів в особливий період.

Під час мобілізації добровольці територіальної оборони, які за станом здоров'я придатні до військової служби у воєнний час та мають військово-облікову спеціальність, за потреби призиваються для комплектування військових частин Сил територіальної оборони Збройних сил та інших складових сил оборони за територіальним принципом.

Основу добровольчих формувань територіальних громад складають громадяни України, які не досягли граничного віку перебування на

військовій службі у Збройних силах України та/або службі в інших складових сил безпеки та оборони й визнані військово-лікарськими комісіями непридатними до військової служби за станом здоров'я за наслідками захворювань, поранень (травм, контузій, каліцтв), одержаних під час виконання обов'язків військової служби, у тому числі під час участі в антитерористичній операції та в здійсненні заходів із забезпечення національної безпеки й оборони, відсічі й стримування збройної агресії Російської Федерації, міжнародних операціях з підтримання миру й безпеки, що призвело до встановлення їм інвалідності, часткової втрати працездатності без встановлення інвалідності (крім розумових, сенсорних, психологічних вад, розладів психіки, поведінки та інших захворювань, визначених Міністерством оборони України та іншими центральними органами виконавчої влади, які відповідно до закону здійснюють керівництво військовими формуваннями).

Також у Постанові Кабінету Міністрів України від 29 грудня 2021 р. № 1449 «Про затвердження Положення про добровольчі формування територіальних громад»:

пункт 21 пропонується доповнити абзацом 3 такого змісту: «Контракт добровольця територіальної оборони командир добровольчого формування укладає з командиром окремого батальйону Сил територіальної оборони, в інтересах якого планується залучати відповідне добровольче формування для виконання завдань територіальної оборони»;

абзац перший пункту 27 викласти в такій редакції: «Керівник району територіальної оборони на підставі отриманої від керівника штабу району територіальної оборони заяви про видачу посвідчень добровольцям територіальної оборони та доданих до неї примірників укладених контрактів добровольців територіальної оборони впродовж 30 діб організовує опрацювання та видачу посвідчень. Фотокартка в посвідченні добровольця територіальної оборони завіряється печаткою окремого батальйону Сил територіальної оборони, в інтересах якого планується залучати відповідне добровольче формування для виконання завдань територіальної оборони. Форма посвідчення затверджується Міноборони. Посвідчення є документом, що посвідчує особу добровольця територіальної оборони та визначає належність його власника до виконання військово-цивільного обов'язку в межах території територіальної громади».

Історично доведено, що боротьба починається із волі до неї й жодна зброя не врятує, якщо відсутній визначальний елемент – готовність народу до відсічі агресорові. Це і є основою національного спротиву.

Сьогоднішні виклики вимагають ретельного акумулювання, вивчення та невідкладного вирішення. ДФТГ у складі Сил оборони України продовжують брати участь у бойових діях і при цьому задля більшої ефективності та захищеності повинні реформуватися просто «в

горнилі війни». Світова воєнна історія не має аналогів цьому, але відкладати зміни та реформи на «після Перемоги» не можна, оскільки вони є частиною загального успіху.

Єфімов Д.,
*Національна академія сухопутних військ імені
гетьмана Петра Сагайдачного*

ДОБРОВОЛЬЧИЙ РУХ МЕДИКІВ ЛЬВІВЩИНИ: ВІД РЕВОЛЮЦІЇ ГІДНОСТІ ДО СЬОГОДЕННЯ

У період Революції Гідності потреба у наданні первинної допомоги зростала, з початком антитерористичної операції зросла й потреба в проведенні навчань та вишколів як для військовослужбовців, так і для цивільного населення. Такі організації, як «Т-хелперс», «Білі берети», «Конкорді», основним складником яких були діючі медики лікувальних закладів Львівщини, узяли на себе організацію та проведення занять із домедичної підготовки, допомогу в комплектаціях аптечок, наплічників бійців-рятувальників та бойових медиків. Початок повномасштабної російської агресії проти України 24 лютого 2022 року оперативно-рятувальна команда добровольців зустріла в повній готовності та злагодженості.

8 березня 2022 року наказом № 12/22 створено Центр підготовки з надання домедичної та догоспітальної допомоги Сил національного спротиву «Львівський добровольчий медичний батальйон» при Львівській обласній військовій адміністрації з ППД: м. Львів. вул. І.Франка, 156.

У результаті реалізації власних пілотних проектів та практичних напрацювань використання передового вітчизняного та іноземного досвіду тактичної медицини, домедичної, догоспітальної допомоги створено навчальний пакет, який, залежно від звернення, містив такі навчальні цикли/програми/напрямки:

- курс ASM (All Service Members) – для всіх військовослужбовців (комбатантів) тривалістю 8 годин, який передбачає базову підготовку, зокрема зупинку масивних кровотеч, роботу із бандажами, евакуацію пораненого з-під обстрілу, комунікацію з командиром\медиком, запит на евакуацію тощо;

- курс CLS (Combat Life Saver) – боєць-рятувальник, цей курс передбачає навчання тривалістю 16 годин із відпрацюванням розширених навичок порятунку, евакуації, роботи зі спорядженням;

- курс CM (Combat Medic) – бойовий медик, передбачає навчання близько 100 годин. Він включає розширений формат надання домедичної допомоги, роботу з дихальними шляхами пораненого, надання допомоги при закритих та відкритих травмах грудної клітки, переломах, опіках, внутрішньовенний та внутрішньокістковий доступ тощо;

- курс с-ТЕСС (comity Tactical Emergency Casualty Care) – курс для поліцейських, рятувальників, оперативних співробітників, який передбачає навчання базових навичок у разі загрози терористичної атаки з великою кількістю жертв, зокрема й серед мирного населення;

Пріоритетним напрямком діяльності команди стало навчання з тактичної медицини особового складу 103-ї окремої бригади територіальної оборони. Підставою є довідка командира 103 ОБрТрО підполковника В. Курка № 694 від 05.03.22 про залучення добровольчого формування для забезпечення та навчання особового складу військової частини А7031 з тактичної медицини та домедичної допомоги.

З військовою частиною А7031 підписано Меморандум про співпрацю з метою підтримання постійної боєздатності. На підставі меморандуму інструктори Центру проводили навчання в місцях дислокацій підрозділів на бойових позиціях (Добропілля, Рай-Олександрівка, Краматорськ, Ізюм), брали участь у роботі стабілізаційних пунктів та евакуації поранених різних етапів.

Окрім цього, за зверненнями відповідних командирів (начальників) і керівників медичних служб були проведені навчання частин і підрозділів Збройних сил та інших військових формувань Сил оборони України.

Також проведені навчання за зверненнями начальника медичної частини 125 ОБрТрО, командира військової частини А7094, начальника медичної служби в\ч А7394, начальника медичної служби Національної академії сухопутних військ, ТВО начальника Львівського ОТЦКта СП, начальників районних (Львівської області) ТЦК та СП, управління карного розшуку ГУНП у Львівській області, підрозділів Державної прикордонної служби, добровольчих формувань територіальних громад (Аррата, Госпітальєри, Рабів до раю не пускають, Карітас-Львів, Жіноча Варта, Пласт, Фест та ін.)

Усього за період від 24 лютого 2022 року до лютого 2023 року на території Центру і в районах базування частин, підрозділів проведено 145 навчань. 4 552 особи пройшли підготовку з надання домедичної допомоги (у т.ч., понад 600 бойових медиків).

Перші тижні повномасштабної агресії були сповнені не тільки підготовкою особового складу підрозділів, але й потребою в реагуванні на наслідки ракетних ударів по території Львова та області. На період невизначеності в плані безпеки місця події та відсутності засобів індивідуального захисту для бригад медицини катастроф Львівський добровольчий батальйон мав сформовані оперативно-рятувальні команди, які разом із екстреними службами виїжджали на місце події, де виконували функцію допоміжного підрозділу для надання допомоги пораненим.

З березня 2023 року й донині частина членів добровольчого формування проходять службу в лавах Збройних сил України, зокрема і в складі навчально-тренувального комплексу (Тактична медицина) НАСВ.

Івахів О., к.п.н.,
Касаткін Є.,
Ніколаєва Л.,
*Національна академія сухопутних військ імені
гетьмана Петра Сагайдачного*

ОСНОВНІ ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ СТВОРЕННЯ ТА ФУНКЦІОНУВАННЯ ДФТГ В ЗАХІДНОМУ РЕГІОНІ З ПОЧАТКОМ ПОВНОМАСШТАБНОЇ АГРЕСІЇ РОСІЇ

Відповідно до вимог ст.1 Закону України «Про основи національного спротиву» (зі змінами) – «Добровольче формування територіальної громади (ДФТГ) - воєнізований підрозділ, сформований на добровільній основі з громадян України, які проживають у межах території відповідної територіальної громади, який призначений для участі у підготовці та виконанні завдань територіальної оборони».

З початком повномасштабної російської агресії розпочалось не тільки розгортання підрозділів ТрО до штатів воєнного часу, але й ДФТГ. І тут одразу почали проявлятися поспішні недопрацювання 2021 року, при прийнятті Закону України «Про основи національного спротиву» та Постанови Кабінету Міністрів України «Про затвердження Положення про добровольчі формування територіальних громад». Так зокрема тільки в зоні відповідальності Регіонального управління «Захід» Сил ТрО ЗС України зіштовхнулись із наступними проблемними питаннями:

необхідність категорювання (розподілу) членів ДФТГ – ті, що виконують завдання на постійній основі (за оплату); ті, що залучаються до виконання завдань за потребою (погодинна оплата); крайнє (обов'язкове) залучення (у випадку війни);

обов'язкове введення засобів (елементів) ідентифікації членів ДФТГ;
визначення (обов'язкове призначення) в ОДА посадової особи відповідальної за роботу з ДФТГ;

непродуманий порядок видачі та застосування зброї і боєприпасів;
потреба внесення змін (доопрацювання) постанов КМ України по ДФТГ щодо процедури створення формування;

призначення/звільнення командирів ДФТГ доцільно здійснювати через подання на відповідне угруповання військ для призначення/звільнення або залишити це командир бригади ТрО у області. Залишити контракт між командиром ДФТГ та командиром військової частини Сил ТрО;

мобілізація добровольців ДФТГ можлива лише у військову частину Сил ТрО ЗС України, яка їх формує і лише по запиті командира цієї військової частини (для прикладу з колишніх 24 формувань (близько 3 тис. чол.) – близько 1,5 тис вже мобілізовано);

необхідно законодавчо чітко визначити, що ОТГ повинне фінансувати ДФТГ. Матеріальне забезпечення і можливо преміювання у певних випадках. Вказати, що забезпечення тим чи іншим майном має опиратись на запит в/ч, як керівного та організаційного органу ДФТГ;

мають бути чітко прописані засоби заохочення та покарання добровольців та командирів ДФТГ;

прописати, що навчання та підготовку добровольців ДФТГ можна здійснювати в навчальних центрах різних структур (МВС, СБУ) чи із залученням їх інструкторів по запиту керуючої в/ч;

прописати, що при потребі органи місцевого самоврядування, а саме ОТГ, РВА, ОВА повинні виділяти комунальну власність під навчальні приміщення ДФТГ;

окремо має бути створена й прописана процедура списання коштів для ОТГ, оскільки ДФТГ не є юридичною особою;

для роботи (функціонування) ДФТГ – обов'язкова фінансова мотиваційна складова членів ДФТГ;

ДФТГ – необхідно надати статус юридичної особи (ГО, комунальна власність) задля більш чіткого розуміння хто за неї відповідає, фінансує, утримує, опікується, в чийх інтересах виконуються завдання. Як альтернатива для фінансування ДФТГ в РВА (РДА) можна створити відділ зі статусом юридичної особи, який буде відповідати за фінансування ДФТГ, або створити такий відділ в ОТГ, який буде фінансувати своє ДФТГ;

у Законі України «Про основи національного спротиву» потрібно чітко прописати процедуру отримання соціального статусу ДФТГ;

необхідність врегулювання питання щодо підбору кандидатів для входження в ДФТГ (бронювання, перевірка відповідними органами, розрахунок потреби в матеріальних засобах забезпечення та зброї);

створення навчальних центрів ДФТГ, опрацювання однієї загальної навчальної програми, механізму проведення вогневої підготовки о/с ДФТГ;

організація оперативного зв'язку між підрозділами ДФТГ та в/ч, системи оповіщення;

технічне забезпечення ДФТГ: транспортом, засобами зв'язку, приміщеннями, доступ до полігонів, формою, взуттям, засобами індивідуального захисту, паливом, харчуванням.

Сили ТрО та ДФТГ є унікальним прикладом адаптації до важких реалій повномасштабної війни, здатності інтегруватися в загальну систему оборони держави. Але як кожне нове – це не лише успіхи та перемоги, але й невдачі та поразки, проблеми, які можна вирішити оперативно, та ті, що потребують більш системного, перспективного вирішення.

Зібрати й узагальнити набутий досвід, правильно розподілити зусилля, ресурси та спроможності, зберегти єдність української нації – повинно бути одним з головних пріоритетів кожного посадовця,

командира, начальника. І з упевненістю можна констатувати, що саме територіальна оборона та її складові є тими безпосередніми зв'язковими громадян, суспільства і Сил безпеки та сил оборони України.

Кравченко М., к.і.н.

*Інститут української археографії та джерелознавства
ім. М. С. Грушевського НАН України*

ПЕРІОДИЗАЦІЯ ІСТОРІЇ УКРАЇНСЬКИХ ДОБРОВОЛЬЧИХ ФОРМУВАНЬ

Загальний вплив українських добровольчих формувань на перебіг бойових дій на Сході України, безперечно, є значним. Утім, на різних етапах російсько-української війни цей вплив був неоднаковим. Метою цієї доповіді є визначення етапів історії українських добробатів залежно від формату й обсягів їх впливу на загальний перебіг Антитерористичної операції (далі – АТО).

Верхня межа історії добробатів не збігається з початком АТО. Станом на 14 квітня 2014 року (офіційна дата початку АТО) українські добровольчі формування вже де-факто існували як явище, а деякі з них навіть брали участь у боях, хоча де-юре ніяких добробатів ще існувати не могло. Утім, далеко не всі добровольчі формування отримали відповідний юридичний статус протягом усієї АТО. Тому більш доречно орієнтуватися на фактичний стан справ, а не на юридичне оформлення. Так, уніч з 14 на 15 березня 2014 року в Харкові, на вулиці Римарській, відбулося повноцінне збройне боєзіткнення з кількома загиблими (перші загиблі в конфлікті – проросійські терористи). Українськими добровольцями в тих подіях командував майбутній комбат «Азова», а ключові учасники згодом будуть добровольцями того ж батальйону. Тож цілком можна констатувати, що колектив майбутнього добровольчого формування в березні 2014 року не тільки існував, але й діяв як бойова одиниця. До речі, стосується цей факт і противника. Арсеній Павлов (відомий також як «Моторола») в тому ж бою командував проросійськими терористами, і його майбутнє бандформування тоді ж проходило процес становлення. У ті ж дні відбувалося й формування в якості добровольчих підрозділів і майбутніх батальйонів «Донбас», «ОУН», «Правий Сектор». Зважаючи на те, що бойові дії того часу мали скоріше повстансько-революційний характер, дії добробатів у таких умовах були ефективніші, ніж дії (точніше бездіяльність) військових підрозділів.

У травні-липні 2014 року, коли основним учасником бойових дій були легкопіхотні підрозділи, вплив добровольців лишався визначальним. Це було зумовлено двома факторами – суттєво вищим рівнем їх мотивації і неготовністю військово-політичного керівництва країни брати на себе історичну відповідальність, що з одного боку критично гальмувало

військові механізми, а з іншого – давало можливість реалізації практично необмеженої добровольчої ініціативи. Так, добровольчим батальйоном «Азов» був визволений Маріуполь (найбільше з визволених на сьогодні міст Донбасу, що мало стратегічне значення, адже унеможливлювало утворення суходільного коридору між Кримом і Донбасом), а батальйоном «Айдар» – зайняті стратегічно важливі позиції в районі Щастя.

З серпня 2014 року, коли роль артилерії в бойових діях суттєво зростає, ефективна діяльність добровольчих формувань стає можливою лише у співпраці з армійськими підрозділами. Утім, роль добробатів продовжує бути значною, адже їх високий рівень мотивації на цей момент уже підкріплений певним рівнем злагожденості підрозділів. Така тенденція зберігається до кінця зими 2014/2015 років. Окремі добровольчі ініціативи в цей час продовжують відігравати суттєву роль («Правий Сектор» у Донецькому аеропорту, «Азов» у Широкинській операції).

Варто зауважити, що добробати, на відміну від загальновійськових підрозділів, мали не тільки військові, але й інформаційні аспекти діяльності, що в умовах гібридної війни має надзвичайно важливе значення. Тож, окремі заяви вищого військового командування про «зайвий піар» добробатів є щонайменше проявами службової некомпетентності стратегічного рівня.

Починаючи з весни 2015 року, суттєво змінюється як характер бойових дій, так і формат існування добробатів. Частина перетворюється у регулярні підрозділи Збройних сил, Національної гвардії чи органів внутрішніх справ, частина переходить у формат громадської діяльності з періодичними ротаційними виїздами на передову. Однак на передовій добровольчі формування тепер спеціалізуються на співпраці зі спецпідрозділами та спецслужбами. Єдиним виключенням є полк «Азов», який формально перетворився на окремий загін спеціального призначення (з власними артилерією і танками), але зберіг певні риси добровольчих формувань (власна система рекрутингу й військової освіти, специфічна структура роботи з особовим складом, власні традиції військової ритуалістики тощо).

Отже, здійснивши загальний огляд історії українських добровольчих формувань, цілком можна спростувати некоректно узагальнені висновки окремих військових дослідників історії АТО про бойову ефективність добровольчих формувань виключно у взаємодії із загальновійськовими підрозділами і визначити такі етапи історії українських добробатів:

- 1) березень-квітень 2014 року – період революційно-повстанських дій, у яких колективи майбутніх добробатів відіграли визначальну роль;
- 2) травень-липень 2014 року – період домінування малих легкопіхотних підрозділів у бойових діях, де висока мотивація та ініціативність добробатів відіграли основну роль у перебігу війни;
- 3) серпень 2014 – лютий 2015 року – період активної взаємодії добровольчих формувань і загальновійськових підрозділів, коли

добровольча мотивація, ініціатива й злагодженість продовжували відігравати основну, але вже не вирішальну роль;

4) з весни 2015 року – коли добровольчі формування перестають існувати в попередніх форматах і перетворюються на регулярні підрозділи державних силових структур чи громадські парамілітарні групи співпраці зі спецпідрозділами чи спецслужбами.

Кривизюк Л., к.і.н., доцент
*Національна академія сухопутних військ імені
Гетьмана Петра Сагайдачного*

ДОБРОВОЛЬЦІ НА ЗАХИСТІ УКРАЇНСЬКОЇ ДЕРЖАВНОСТІ З 2014 РОКУ

Російська Федерація, буквально відразу після розпаду СРСР, коли українці відновили свою державність, розпочала цілеспрямовану політику з дискредитації України та сплановане, поступове знищення державницьких інституцій, включаючи її Збройні сили.

Революція гідності вкотре запобігла остаточному скочуванню України до авторитаризму.

Війна, розв'язана Росією в лютому 2014 року виявила, що Україна абсолютно не готова до захисту своєї території, а після захоплення Криму у березні цього ж року в суспільстві утвердилося переконання, що регулярні Збройні сили невідповідні до виконання своїх функціональних обов'язків щодо захисту Батьківщини. Основною причиною цієї проблеми є системна розkładowa робота московської агентури, найбільше – в Уряді Януковича, який протягом своєї діяльності роззброїв (як це було в Криму) Збройні сили на абсолютно небоєздатне формування. Хоча й попередні керівники держави не приділяли належної уваги обороноздатності країни. За роки незалежності, до початку війни на Сході держави, робилося все, щоб знищити оборонний потенціал Збройних сил, військової техніки й озброєння, а також кадрових призначень.

Але війна, попри кричущі помилки української влади та розвал української армії, пішла не за тим сценарієм, який передбачав В. Путін, і швидко перетворилася на загальнонародну.

Зі спогадів народного депутата VIII скликання, колишнього командира батальйону «Азов», нині командира 3-ої окремої штурмової бригади Андрія Білецького: «У Харкові, як і Одесі, були дуже серйозні спроби дестабілізувати становище. Але Харків й Одеса залишилися мирними містами України, не отримали тієї бійної кривавої, війни і т.н. Я гадаю, що цю ситуацію вдалося переламати все-таки завдяки звичайним людям. Попри те, що вони були самі по собі, у них не було жодної підтримки на той момент...».

На початку антитерористичної операції в Східному регіоні держави спроможності Збройних сил України, інших військових формувань були обмежені. Та запорукою обороноздатності країни в той час стала ініціатива патріотично налаштованих громадян, які за власним бажанням створювали добровольчі військові формування (Добровольчі батальйони, або Добробати). Вступ до цих підрозділів відбувався добровільно для захисту територіальної цілісності та суверенітету України.

І сьогодні можна з упевненістю стверджувати, що якби не добровольчі батальйони, українська армія не змогла б зупинити наступ проросійських військ. Можна з великою ймовірністю сказати, що план, розроблений Кремлем, передбачав використання слабкості Збройних сил та системи командування. Це був правильний розрахунок, але саме створення добровольчих військових формувань дозволило стримати перші удари та дало час на реорганізацію Збройних сил (Сил оборони).

Добровольчий рух – явище унікальне, яке на початках зіграло ледь не найважливішу роль у становленні лінії оборони на Донбасі.

Основою для створення добровольчих батальйонів стали загони Самооборони Майдану (Євромайдану) 2013–2014 років. Грубі методи дії влади змусили протестувальників до створення груп Самооборони – добровольчих формувань, метою яких був захист протестувальників від агресії з боку міліції.

На початку березня 2014 року було створено Перший добровольчий батальйон, який згодом отримав ім'я свого першого командира генерала Сергія Кульчицького. Після був сформований другий резервний добровольчий батальйон оперативного призначення на базі військової частини А3027. Згодом на Дніпровщині створили добровольчий батальйон Дніпро-1.

У ЗС України весною розпочалося створення батальйонів ТрО, які формувалися при облдержадміністраціях з добровольців цих областей. Заходи з комплектування та забезпечення батальйонів матеріально-технічними засобами, озброєнням і військовою технікою здійснювали обласні військові комісаріати за рахунок коштів обласних бюджетів та благодійників. Загалом було створено тридцять два батальйони територіальної оборони, серед яких: 24 БТрО «Айдар» (в основному з мешканців Луганської області), 25 БТрО «Київська Русь», 39 БТрО «Дніпро-2», 40 БТрО «Кривбас» тощо. Потім сформувався батальйон «Азов».

На сході України добробати брали участь в оборонних і наступальних операціях. Незважаючи на те, що добровольчі батальйони підпорядковувалися різним структурам, вони виконували схожі функції в зоні проведення АТО. Під час активної фази військових дій навесні і влітку усі добробати брали участь у боротьбі разом з підрозділами регулярної армії. Дуже часто вони в обороні приймали на себе удар

противника або починали наступ спільно з частинами (підрозділами) ЗС України.

За участю добровольчих формувань були звільнені Маріуполь, Лисичанськ, Северодонецьк, Мар'їнка, Красногорівка, Краматорськ тощо.

Восени 2014 року батальйони територіальної оборони були переформатовані у мотопіхотні батальйони.

Наступний потужний сплеск масового добровольчого руху відбувся наприкінці 2021 – на початку 2022 років. На тлі загострення загрози з боку країни-агресора в Україні формувалися військові з'єднання територіальної оборони.

Новий виток розвитку добровольчому руху надав Закон України «Про основи національного спротиву», що був ухвалений 16 липня 2021 року. А Кабінет Міністрів України постановою від 29 грудня 2021 року № 1449 затвердив «Положення про добровольчі формування територіальних громад», в Україні почали створюватися перші добровольчі об'єднання для територіальної оборони.

А після 24 лютого 2022 року відповіддю на повномасштабне вторгнення РФ в Україну став зокрема масовий добровольчий рух. З перших годин повномасштабної війни люди просто заповнили територіальні центри комплектування та соціальної підтримки. Сотні тисяч українців добровільно стали на захист Батьківщини, вступаючи до лав Збройних сил України та територіальної оборони. Десятки тисяч для цього повернулися з-за кордону. Серед тих, хто добровільно взяв у руки зброю, – відомі спортсмени, зірки, люди різних професій.

До українських добровольців – захисників своєї Батьківщини – доєдналися іноземці. Українська держава закликала їх спільно боротися за мир і демократію в Європі та всьому світі. У період з 2014 до 2019 року в Україні воювало 17 241 іноземних бійців. 3879 із них підтримали Україну та приєдналися до іноземних добровольчих батальйонів.

Початок повномасштабного російського вторгнення в Україну спричинив значне збільшення кількості іноземних добровольців у війні. На початку березня було створено Інтернаціональний легіон, у складі якого є добровольці із десятків країн світу.

Саме завдяки добровольцям, їхній мужності, відданості національним інтересам і щирому патріотизму у 2014 році вдалося зупинити російського агресора, дати змогу мобілізувати сили в тилу й озброїти ЗС України та врятувати Українську державність від загибелі. Добровольці для українців стали символом відваги, патріотизму та доблесті. Вшановуючи їх мужність та героїзм, внесок у результати боротьби за свободу і незалежність, сприяння подальшому зміцненню патріотичного духу в суспільстві, в Україні встановлено державне свято День українського добровольця.

ДОБРОВОЛЬЧИЙ РУХ В УКРАЇНСЬКОМУ СУСПІЛЬСТВІ. УЧАСТЬ ДОБРОВОЛЬЦІВ В РОСІЙСЬКО-УКРАЇНСЬКІЙ ВІЙНІ У 2014-2024 РОКАХ НА ХАРКІВЩИНІ

З початку збройної агресії з боку Російської Федерації тисячі українців, розуміючи всю повноту відповідальності за долю України та за долю своїх родин, об'єдналися та без вагань і сумнівів стали на захист своєї країни, узявши до рук зброю з власного покликання.

Пройшовши складний шлях у перші дні війни, багато з них приєдналося до Збройних сил України та інших військових формувань і тепер продовжують боротьбу з агресором на найвідповідальніших ділянках фронту, демонструючи своїм прикладом незламний дух українського народу.

Ці добровольці зазвичай мають різні мотивації для участі у війні, включаючи патріотизм, бажання захищати свою країну, ідеологічні переконання або просто бажання допомогти тим, хто потерпає від війни. Дехто з них має військовий досвід, а інші навчаються на місці.

З 2017 року Україна вшановує добровольців – людей, які, не є військовими за професією, у критичний момент для країни добровільно призупинили свою попередню діяльність і взяли участь у захисті країни, без «повісток» чи примусу, узяли до рук зброю. День українського добровольця відзначається щорічно 14 березня.

У цей день в 2014 році з метою формування першого добровольчого батальйону до тренувальної бази в Нових Петрівцях (Київська область), вирушили перші 500 добровольців Самооборони Майдану, який пізніше отримав ім'я свого першого командира, генерала Сергія Кульчицького.

Після завершення формування цього батальйону розпочалося створення другого резервного добровольчого батальйону оперативного призначення. Пізніше на Дніпропетровщині був сформований добровольчий батальйон «Дніпро-1». Переважно з мешканців Луганської області було створено добровольчий батальйон «Айдар». Згодом – батальйон «Азов», з'явилися підрозділи «Львів», «Чернігів» та інші.

Починаючи з 2014 року, у добровольчі батальйони активно вступали люди різних спеціальностей та професій. Ті, хто досягнув успіхів та мав надбання у цивільному житті, залишали свої справи, родини, наукові чи професійні досягнення, повертались із-за кордону. Їх усіх об'єднувало єдине – захист України, прагнення убезпечити своїх близьких та рідних.

Протягом 2014-2015 років в російсько-українській війні брали участь до 40 добровольчих батальйонів. Більшість із них потім увійшли до складу

або були переформовані у військові частини та підрозділи різних силових структур.

Зокрема на Харківщині були сформовані батальйони патрульної служби міліції особливого призначення «Слобожанщина», «Харків-1» та оперативна рота міліції особливого призначення «Харків-2».

Батальйон «Харків-1» у квітні-травні розпочав свою діяльність з охорони адміністративних будівель під час масових заворушень в місті, а саме – будівлі Харківської міської Ради, ГУМВС України в Харківській області, Харківського міського управління ГУМВС України в Харківській області, здійснювались виїзди у відрядження до Києва та Чернігова для охорони та супроводження спецвантажів. У червні 2014 року особовий склад батальйону розпочав чергування на блокпостах на межі Харківської та Донецької областей, де він контролював транспортні потоки та виїзд населення із зони проведення АТО, а також займався охороною та супроводженням гуманітарних вантажів.

Батальйон «Слобожанщина» та рота «Харків-2», як і батальйон «Харків-1» в подальшому, виконували завдання в районі проведення АТО.

Наступний значний спалах добровольчого руху в Україні відбувся у кінці 2021 року і на початку 2022 року. Збільшення напруги з боку Російської Федерації спонукало до формування підрозділів територіальної оборони. А після 24 лютого 2022 року, на відповідь повномасштабному вторгненню Російської Федерації в Україну, відбувся масовий добровольчий рух.

Уже з перших годин повномасштабної війни велика кількість людей направились до територіальних центрів комплектування та соціальної підтримки. Сотні тисяч наших співвітчизників повернулися з-за кордону, щоб встати на захист Батьківщини та добровільно вступити до лав Сил оборони України.

До українських добровольців, які встали на захист своєї країни, приєдналися також іноземці, які й зараз захищають Україну пліч-о-пліч з її громадянами.

113-та (Харківська область) та 127-а (місто Харків) окремі бригади територіальної оборони, зі складу Сил територіальної оборони Збройних сил України, спецпідрозділ «Kraken», які склались переважно з добровольців, з перших днів повномасштабного вторгнення брали участь у бойових діях на території Харківщини. Протягом 2022 року разом з іншими підрозділами та бригадами ЗС України відстоювали Харків, звільняли населені пункти Харківської області, брали участь у проведенні Слобожанської наступальної операції, у результаті якої було звільнено майже всю територію харківщини, захоплено велику кількість трофейного озброєння та військової техніки та, що дуже важливо, було усунуто безпосередню загрозу для Харкова й угруповань Сил оборони України в Донецькій області з півночі.

Підсумовуючи, важливо відзначити, що на сьогодні добровольці продовжують збройну боротьбу з російським агресором за власну незалежність і територіальну цілісність України у складі Сил оборони України. Незважаючи на всі труднощі, добровольчий рух продовжує свою місію.

Мартинюк І., к.б.н.,
Ємельянов О., д-р філософії,
Погребняк Т.,
Шматов Є.,

*Національна академія сухопутних військ імені
гетьмана Петра Сагайдачного*

ДЕЯКІ АСПЕКТИ ІНТЕГРАЦІЇ ДОБРОВОЛЬЧИХ БАТАЛЬЙОНІВ В ЗБРОЙНІ СИЛИ УКРАЇНИ ТА ІНШІ СИЛОВІ СТРУКТУРИ

Нестабільність політичної ситуації в Україні на початку 2014 року, призвела до окупації Криму «зеленими чоловіками» російської федерації та початком військових дій щодо захоплення територій Луганської і Донецької областей. З Майдану гідності ще постало питання організації військової відсічі ворогу та збереження цілісності країни. На момент розпочатої агресії Збройні сили України без належного технічного оснащення та вмілого керівництва не могли дієво протистояти раптовому нападу російської армії та незаконним військовим формуванням сепаратистів, яких активно озброювала Росія. У зв'язку з цим почали утворюватися добровольчі батальйони з активних учасників київського Майдану, які допомогли змінити ситуацію на фронті та підняти морально-бойовий дух регулярних та мобілізованих армійських підрозділів загалом. Посиливши «небоездатну» армію, добровольчі батальйони за власні та волонтерські кошти озброювалися, вдягалися і харчувалися. Люди йшли на війну за покликом серця, вмотивовані, без ідеологічних міркувань, вони прагнули боронити свою землю від російської агресії й сепаратизму, виявляючи неймовірну мужність та героїзм.

Добровольчі формування утворювались і підпорядковувались Міністерству оборони України (підрозділи територіальної оборони), Міністерство внутрішніх справ опікувалось формуванням підрозділів Національної гвардії України та патрульної служби поліції особливого призначення. Також існувала група добровольчих формувань, яка певний час не перебувала під контролем будь-якої державної силової структури, однак поступово інтегрувала до їх складу. Зокрема, батальйон «Азов» за рішенням міністра внутрішніх справ, на той час Арсена Авакова, уже з листопада 2014 року став окремим загоном спецпризначення у складі Національної гвардії України. Однак, навіть перебуваючи у складі

Національної гвардії, бійці «Азова» залишилися вірними своїй ультраправій ідеології.

У 2014 році з'явився територіальний добровольчий батальйон «Айдар», на базі якого був створений штурмовий підрозділ ЗС України для проведення спецоперацій у зоні Операції об'єднаних сил. Під керівництвом народного депутата Д. Яроша у 2015 році була утворена «Українська добровольча армія» (УДА). Батальйон «Донбас» розпочав свій військовий шлях під проводом майданівця Семена Семенченко, який згодом підпорядкувався Національній гвардії. Наприкінці 2014 року було створено 32 добровольчих батальйони патрульної служби міліції, 44 батальйони територіальної оборони ЗСУ, 3 батальйони особливого призначення Нацгвардії, а також кілька підрозділів від Добровольчого Українського Корпусу.

Добровольчі батальйони стали «одним із чинників перемоги» на той час та основою «нової національної ідеї» для України. Висока вмотивованість добровольчих батальйонів давала їм сили ефективно проводити військові операції. Необхідно відзначити, що серед добровольців було багато військових професіоналів із досвідом, які допомагали й навчали людей, які зовсім не мали відношення до військової справи. Взаємодія із ЗС України розвивалася у напрямі координації та взаємодоповнення, добробати перекривали найважливіші й небезпечні ділянки фронту. Наприклад, розвідувально-диверсійні операції краще здійснювалися добровольчими батальйонами, однак вони не могли забезпечити вогневу підтримку важким озброєнням, це було доступно лише Збройним силам України.

Також були здійснені спроби розвитку співпраці між «Правим сектором» та структурами армії, зокрема призначення лідера «ПС» Д. Яроша на посаду радника начальника Генерального штабу ЗС України. Однак, зважаючи на підписані під тиском Росії та Заходу Мінські домовленості, які вимагали «роззброєння всіх незаконних груп», постало питання легалізації добровольчих формувань. Тому під тиском державних силових структур на підставі законодавства (ст. 17 Конституції), деякі добровольчі формування почали розформовуватись. Крім того, відсутність юридичного статусу добровольчих батальйонів зумовила появу проблеми з отримання соціальних гарантій.

Інтеграція в державні силові структури була необхідним кроком для збереження добровольчих батальйонів. Перехід добровольців до регулярної армії сприяв піднесенню морально-психологічного стану регулярних військ, ставши прикладом відповідної поведінки та дій. Добровольці ж отримали важке озброєння та бронетехніку. Лише батальйони «Правого сектору» («Добровольчий український корпус» – «ДУК») і батальйони «ОУН» зберегли свою автентичність. Після початку повномасштабного вторгнення Росії в Україну (24.02.2022) було створено

Міжнародний легіон Територіальної оборони ЗСУ, куди вступили колишні військовослужбовці з різних країн світу.

Отже, на сьогодні добровольчі батальйони втратили свою самостійність і практично інтегрувались у штатні частини й підрозділи силових структур, де разом беруть участь у проведенні військових операцій у ході російсько-української війни. Проте вони відіграли значну роль у стриманні військової агресії на початку 2014 року, зупинили розповсюдження сепаратизму в низці східних областей, забезпечили посилення силових підрозділів ідейним, умотивованим та досвідченим особовим складом для захисту України.

Морозкіна Н.,
*Відокремлений структурний підрозділ
«Інгулецький фаховий коледж Криворізького
національного університету»*

БОЙОВИЙ ШЛЯХ ДОБРОВОЛЬЦЯ БАТАЛЬЙОНУ «АРЕЙ»

Учорашні інгулецькі хлопці, випускники нашого коледжу, нині всупили в ряди військових формувань. Їх багато, кожен має свій бойовий шлях, але те, що їх поєднує, – це справжній патріотизм, самовідданість і самопожертва заради перемоги. Ніхто з них не вважає себе героєм, усі вони звичайні люди.

Добровольцем став і наш випускник, дипломований електромеханік Артем Петросян.

Офіційно Артем потрапив в армію 22 серпня 2022 року. У військкоматі його не хотіли брати, тому що чоловік не проходив строкову службу, не мав бойового досвіду. Їздив чотири рази, і аж тоді вибив у військкоматі скерування на співбесіду. Знайомий сказав, що в Кривому Розі здійснюється набір до нового батальйону ТРО. Як згадує Артем, проводив з ним співбесіду на той момент заступник командира батальйону з виховної роботи й психологічної підготовки. Як виявилось, що 253-й окремий штурмовий батальйон «АРЕЙ» 129 бригада Криворізької ТРО, до якого потрапив наш доброволець, – це частина «Правого сектору». А з 1 лютого 2024 року він увійшов до складу ЗСУ і став називатися 129-та бригада Сухопутних військ 3-й окремий штурмовий батальйон «АРЕЙ», що є частиною Української добровольчої армії. Нею керує Дмитро Ярош. У майбутньому буде часто приїждити до бійців, А. Петросян захоплено вважає його справжнім патріотом України.

З 22 серпня 2022 року Артем потрапив до ТРО, рив окопи, бліндажі, займався волонтерською діяльністю. Тоді в армію не брали, а вдома без діла чоловікові сидіти не хотілося.

Як розповідає А. Петросян, коли вже він потрапив в армію, то спочатку в них був Херсонський напрямок. Їх батальйон першим увійшов

у визволене село Велика Олександрівка. Перебували на цьому напрямку, поки не визволили Херсон. Але батальйон, де служить Артем, не брав участі у визволенні цього міста.

У вересні 2022 року їх перекинули на м. Нікополь Дніпропетровської області. Уніч з 31 грудня на 1 січня 2023 року вони переїхали на запорізький напрямок, під лінію фронту біля села Гуляйполе. Там простояли тиждень і переїхали до села Гуляйпільське, де проводили штурмові дії з відбиття втрачених позицій. Їх батальйон проявив себе якнайкраще. Навіть Президент України у зверненні відзначив усю 129-ту бригаду. Але ця бригада тоді перебувала в Нікополі й у таких боях не брала участі, як їх 253-й батальйон.

Після Запорізького напрямку в ніч на 8 березня 2023 року добровольці переїхали на Донецький напрямок. Фронт тоді проходив по лінії села Нескучка. Добровольці 129-ої бригади поміняли частини батальйону «АЗОВ» і наступного місяця там почався контрнаступ. Він почався саме з дільниці, де воює А. Петросян. Там були морські піхотинці з 35-ї бригади, її вже зараз розформували. Ці хлопці були як м'ясники. Посадки брали «м'ясними штурмами». Добровольці 253-го батальйону пішли визволяти все підряд. Морпехи брали посадки, а піхота – села, тому що в них не було такої техніки, як у морпехів. 253-й батальйон брав участь у визволенні чотирьох сіл Бердянського напрямку: Нескучка, Сторожеве, Макарівка, Старомогилівськ. За останнє село довго йшли бої. Добровольці йшли на зачистку села, а потім пішли штурмувати. Батальйон А.Петросяна визволив це село. Втрати на той момент були мінімальні – 8 бійців, а всього в батальйоні по штатці – 505 осіб усього три роти й рота РВП – вогневої підтримки. Після цього добровольці батальйону пішли посадками і в один день втратили 11 бійців буквально за дві години.

У листопаді 2023 року бійців вивели з Донецького напрямку. Командування за бойові заслуги батальйону за відсутності важкої техніки, ухвалило рішення вивести бійців у Запоріжжя. Там вони охороняли берег і збивали шахіди. 25 листопада 253-й батальйон виїхав на кордон Сумської області з Росією, де був до 7 лютого 2024 року. А. Петросян разом з добровольцями охороняли частину кордону, де обмінювали військовополонених. Цей блокпост був у їх відповідальності. Артем зазначає, що, коли проходить обмін, оголошується «день тиші», а потім, коли росіяни обмінюють своїх військовополонених, то далі продовжують обстріл, одразу коли виводять наших військовополонених.

У Сумській області батальйон Артема втратив двох бійців, які підірвались на мінах. За словами А. Петросяна, «там зовсім інша війна, там було набагато страшніше, ніж деінде. Там ліси і немає такої лінії розмежування, як, наприклад, у Донецькій області, де росіяни сидять за 50 метрів. Найближчі пункти знаходяться за 1-2 км, але диверсанти ходять нашими лісами як у себе вдома. У них є ціла школа снайперів і диверсантів». Було два випадки, коли наші добровольці тільки заїхали в

область, їм дали в розпорядження рештки загону прикордонників. Наші воїни їхали на спостережний пункт, і командир прийняв рішення повертатися, бо випав глибокий сніг і не було можливості рухатися далі. Потім надійшла інформація, що в тому місці, де мали бути добровольці, за годину забрали в полон наших 7 прикордонників. Другий випадок стався через місяць, коли росіяни напали на прикордонний пункт – і 6 прикордонників, зокрема й нашого криворіжця, забрали в полон. Бійці перебувають там досі. Як згадує наш доброволець, «на Сумщині кожен куц може в тебе стріляти. Але там дуже красиво, якби не війна; а так, дуже страшно. Двоє наших бійців там підірвались на мінах».

З початку лютого 2024 року 253-й батальйон вивели на відновлення, тому що бійців залишилось менше 40 %, у Кривиму Розі проходили доукомплектацію. Він став повноцінним штурмовим батальйоном й отримав важку зброю. Менше місяця добровольці простояли в Кривбасі. Потім їх забрали в Харківську область, в м. Старий Сантів. Далі – знову кордон Сумської області з Росією. Там було багато батальйонів УДА – і серйозна операція.

Зараз Артем Тигранович Петросян – молодший сержант, командир відділення зв'язку 129-ої бригади Сухопутних військ 3-го окремого штурмового батальйону «АРЕЙ».

Доброволець зрозумів, що або змінюйся – або помреш. Навчився копати, стріляти, водити машину; був звичайним електриком, де придалися його фахові знання. На війні не лише кожен день беруть до рук автомат і стріляють, а й виконують звичайну побутову роботу: немає світла – треба забезпечити ним штаб; часто в селах солдати живуть, де немає світла. Коли бійці заходять у напівзруйноване село, вони живуть у хатах, підвалах, бліндажах. Зв'язківці виїжджають завжди останні, тому що зв'язок згортається останнім, і заїжджають у село останніми. Під Гуляйполем у Варварівці були в такій хаті, де не було ні вікон, ні дверей. Була зима, ночували в спальниках; коли налагодили зв'язок у штабі, стали займатися житлом. Води не було. Потім Артем уже зрозумів, як це митися в гарячому душі раз на тиждень. Але, за словами нашого добровольця, це не найгірші умови, бо село не обстрілювали. Були випадки, коли треба сісти за кермо і виїхати, хоч ніколи машину й не водив.

Військові розчаровуються у цивільних. Приїжджаєш із фронту, а тут забули, що таке війна. Якщо вимкнути телевізор, інтернет, то складається таке враження, що їм усе одно. Знають про війну лише ті, у кого рідні воюють. Коли А. Петросян ішов воювати, то навіть не думав, що в нас погана влада, він про неї взагалі не думав, а просто йшов воювати. Артем думав, що народ у нас хороший, що в перші місяці так усі об'єдналися, але далі такого не було, навіть повага до солдатів стала гіршою. Не зрозуміло, як це: до нас прийшли воювати, а в нас навіть немає бажання захищатися. Як це так, коли чоловіки ховаються за спину жінок і дітей; виходить, що вони мають іти воювати? Люди розвиваються, і ми розвиваємося. В УДА

людей зараз більше навчають, а не забирають відразу на нуль. Якщо ти готовий, тебе відправляють на фронт, якщо ні – то всі розуміють, що ти будеш там тягарем. За словами А. Петросяна, армія стала дамбою і закрила всю країну від російської орди, що йде на країну. Поки це не побачиш на власні очі, то не зрозумієш, наскільки це важливо – іти воювати. Артем хоче, щоб люди не забували, якою ціною дається свобода й життя цивільним. Кожну хвилину на фронті гинуть люди. У них хлопці загинули 20-річні, після них не залишилось ні дітей, ні родини – нікого.

На фронті всі побратими і всі роблять одну справу. «Радянщина» серед командування буває, але її комбати відразу викорінюють. Усі розуміють, куди прийшли і для чого прийшли. У батальйоні А. Петросяна 80% – добровольці, багато людей прийшли після деокупації Херсонщини. Їх кухарка – жінка з деокупованого села Орлово Херсонської області. Як казав криворізький побратим А. Петросяна Валера, заїхали братвою, а виїжджаємо сім'єю.

Музика О.,
Ринський І.,
*Національна академія сухопутних військ імені
гетьмана Петра Сагайдачного*

ОСНОВИ ПІДГОТОВКИ ДОБРОВОЛЬЧИХ ФОРМУВАНЬ ТЕРИТОРІАЛЬНИХ ГРОМАД

Статус добровольчих формувань територіальних громад визначає Закон України «Про основи національного спротиву» (зі змінами), відповідно до якого – це воєнізований підрозділ, сформований на добровільній основі з громадян України, які проживають у межах відповідної територіальної громади, який призначений для участі в підготовці та виконанні завдань територіальної оборони.

Законом передбачено, що діяльність ДФТГ відбувається під безпосереднім керівництвом і контролем командира військової частини Сил територіальної оборони Збройних сил України за територіальним принципом, а в разі введення в Україні або окремих її місцевостях воєнного стану, усі добровольчі формування територіальних громад переходять в оперативне підпорядкування командирів відповідних військових частин Сил територіальної оборони Збройних сил України.

З метою оптимізації управління ДФТГ, контролю їх діяльності, Головнокомандувачем було прийнято рішення залишити діяльність добровольчих формувань в районах без ведення активних бойових дій, зазвичай один на район, як виняток, один на велику ОТГ.

Для набуття відповідних навичок та вмінь Командуванням Сил ТрО розроблена Програма підготовки добровольчих формувань територіальних громад.

Ця Програма ґрунтується на досвіді застосування сил і засобів складових сектору безпеки й оборони, здобутому під час ведення бойових дій в Україні, спирається на світовий досвід ведення воєнних дій в сучасних збройних конфліктах та враховує досвід організації підготовки громадян в провідних країнах світу.

Програма визначає основи організації підготовки добровольчих формувань територіальних громад під час реагування на загрози воєнній безпеці Україні та виконання завдань територіальної оборони.

Підготовка добровольчих формувань територіальних громад – це цілеспрямований та організований процес послідовних заходів навчання, виховання та набуття спроможностей, які спрямовані на формування необхідного рівня знань, умінь, навичок, фізичних та психологічних якостей, необхідних для виконання бойових завдань в особливий (воєнний) період.

Основними завданнями підготовки ДФТГ є: набуття (підтримання) спроможностей ДФТГ щодо умілого виконання завдань; отримання, поглиблення та реалізація знань, умінь і навичок у виконанні завдань; освоєння та експлуатація основних зразків озброєння; підтримання та покращення лідерських, психологічних і фізичних якостей; формування психологічної стійкості до психотравмувальних факторів бойових дій.

Принципами підготовки є поєднання різних форм, методів навчання і видів занять, постійний їх розвиток на основі аналізу результатів підготовки та впровадження бойового досвіду (досвіду підготовки); відповідність навчальних цілей до змісту та характеру завдань, що покладаються на ДФТГ; свідомість, активність і самостійність тих, що навчаються; наочність навчання; систематичність та послідовність навчання (від – простого до складного); міцність засвоєння знань, вироблення умінь і навичок; колективізм та індивідуальний підхід у підготовці; єдність навчання і виховання, тісний зв'язок теорії і практики; використання в ході підготовки ДФТГ елементів психологічного моделювання з метою максимального наближення до умов бойової обстановки, що передбачає включення елементів небезпеки під час виконання завдань та забезпечує прояв необхідних психічних станів; персональний підхід до кожного, увага до розвитку його спроможностей творчо мислити й працювати самостійно під час підготовки та проведення занять; безпека дій членів ДФТГ.

Основні вимоги до організації підготовки: тісний взаємозв'язок тематики занять підготовки ДФТГ з визначеними завданнями; особиста участь командирів ДФТГ у підготовці та проведенні занять; визначення днів для проведення занять з урахуванням максимального залучення членів ДФТГ до цих заходів.

Контроль за підготовкою ДФТГ покладається на начальників регіонального органу військового управління Сил територіальної оборони Збройних сил України у взаємодії з місцевими органами державної влади.

Підготовка добровольчих формувань здійснюється командиром ДФТГ із залученням інструкторів під безпосереднім керівництвом і контролем командира військової частини Сил територіальної оборони Збройних сил України за територіальним принципом.

Підготовка членів добровольчих формувань здійснюється на добровільній основі безпосередньо командиром добровольчого формування.

Командування військових частин Сил ТрО ЗС України (регіонального органу військового управління) розробляє планувальні документи, контролює проведення занять, надає методичну допомогу, узагальнює результати.

За якісну підготовку та проведення заходів підготовки відповідає керівник відповідної групи підготовки (інструктор).

Тривалість навчального дня (без урахування часу для пересування на заняття і з занять) становить 7–9 годин, навчальна година – 50 хвилин

Основними предметами підготовки ДФТГ визначені психологічна підготовка, заходи безпеки, безпека бою, розвідувальна підготовка, тактична підготовка, інженерна підготовка, підготовка зі зв'язку, військова топографія, вогнева підготовка, тактична медицина, виживання, підготовка до руху опору. Загальний розрахунок годин на рік за предметами підготовки становить близько 100 годин.

В інтересах підготовки добровольчих формувань територіальних громад використовується вся наявна матеріально-технічна база всіх форм власності.

Викладені у цій Програмі положення вважаються пріоритетним напрямком діяльності командирів (начальників) усіх рівнів Сил ТрО Збройних сил України щодо організації підготовки добровольчих формувань територіальних громад.

Полуектов І.,
Полтавець Ю., д-р філософії,
Центр досліджень воєнної історії
ЗС України

УСНОІСТОРИЧНІ ІНТЕРВ'Ю УКРАЇНСЬКИХ ДОБРОВОЛЬЦІВ В РОСІЙСЬКО-УКРАЇНСЬКІЙ ВІЙНІ 2014-2024 РР. У КОНТЕКСТІ ВОЄННО-ІСТОРИЧНОЇ РОБОТИ У ЗБРОЙНИХ СИЛАХ УКРАЇНИ

Українці – вільна, волелюбна нація, якій не притаманні імперські комплекси, будь-які зазіхання на чужі території, кордони, права. Українська історія націєтворення говорить про те, що в центрі уваги завжди була людина. Цей принцип сотні років переважав у нашій історії.

Його не змогли змінити нав'язані зовні імперські окупаційні наративи, його не змогла змити совєцька пропаганда, цей принцип залишився домінуючим в українській державі, що відновила свою Незалежність у 1991 році.

Тому навіть у такі складні часи останніх десяти років, коли неоімперські комплекси росіян та їх воєнно-політичного керівництва привели російську армію на українські землі в 2014 році, саме людина, українець, залишається головною фігурою протистояння цим ворожим, зазіханням та воєнним злочинам росіян. Ця війна суттєво змінила сприйняття Державності українським суспільством і вже сприймалася як народна. Підтвердженням тому є те, що саме українські добровольчі батальйони були ваговою силою перших місяців війни 2014 року, коли протистояли російській військовій агресії в українських Криму, Донецькій, Луганській та інших областях. Понад сто тисяч українських добровольців вишикувались в черги до військкоматів з 24 лютого 2022 року, щоб вступити до лав Збройних сил України та зламати російські плани швидкого захоплення української столиці під час широкомасштабного вторгнення російських військ. І саме історія українських воїнів, українських добровольців, конкретних людей, з різними долями, досвідом, різними поглядами та оцінками, – це те, без чого вивчення цієї війни ніколи не буде точним та повним.

Особистий досвід учасників російсько-української війни, їх усно історичні свідчення – це надзвичайно цінне джерело знань про ці події. Широкі можливості їх вивчення та аналізу дає нам метод усної історії. Напряму, який півстоліття не є новим для військових істориків. Проте досі залишається низка питань, які потребують дослідження та обґрунтування, щоб усна історія сприймалась не в широкому, невизначеному чіткому значенні, а розумілась як науковий напрям з відповідним дослідницькими методиками та принципами.

Така проблема є актуальною, зокрема, для здійснення воєнно-історичної роботи в Збройних силах України, де тривалий час не приділялась належної уваги усноісторичним дослідженням та роз'ясненню того, як ефективно застосовувати такий метод історичних досліджень.

Перехід на стандарти НАТО вимагає від Збройних сил України застосування й відповідних передових практик країн-партнерів у воєнно-історичній роботі. Ця компонента посилення спроможностей війська добре працює у Збройних силах США. Зокрема, у контексті застосування методу усної історії, у них склалась практика, яка зробила таку роботу обов'язковою, та передбачає не лише систематичне її проведення, накопичення бази усноісторичних інтерв'ю та їх досліджень, але й відповідну роботу щодо покращення методологічних положень.

Центр військової історії армії США вперше почав розробляти концепцію довідника з усної історії в середині 1980-х років. Її мета полягала в тому, щоб дати Департаменту армії (DA) керівництво з усної

історії для зростаючої кількості істориків, яким доручено проводити інтерв'ю. Коли в 1992 році Центр військової історії армії США вперше опублікував посібник з усної історії, перший розділ мав назву «Що таке усна історія?». Сьогодні мало хто в армії – і, звичайно, жоден армійський історик – не вважав би за потрібне поставити це запитання. Як невід'ємна частина армійської історичної програми після Другої світової війни, усна історія відіграє ще важливішу роль у документуванні армійської історії в епоху після холодної війни. Справді, інтерв'ю з усною історією є центром розповідей про численні, різні та складні операції й інституційні ініціативи армії після закінчення холодної війни. З того часу армійські історики, військові та цивільні, провели тисячі усних інтерв'ю. Тож коли в 2006 році вийшов «Армійський посібник з усної історії», то увага в ньому зосереджувалась вже не на теоретичних поняттях та визначенні, що є усною історією, а на практиці застосування такого методу у воєнно-історичній роботі.

Збройні сили України переймають відповідний досвід, у 2023 році начальник Генерального штабу Збройних сил України затвердив «Інструкцію «З Усної історії у Збройних Силах України», у 2024 році розроблена навчально-методична публікація «Рекомендації з усної історії у Збройних Силах України», а також започатковано низку усноісторичних проєктів, як частини воєнно-історичної роботи в межах чинної системи. Зокрема, у Центрі досліджень воєнної історії Збройних сил України започатковано проєкт «Усноісторичні інтерв'ю учасників російсько-української війни», який здійснюється паралельно з написанням офіцерами Центру офіційної історії цієї війни у вигляді «Воєнно-історичного опису російсько-української війни» (виходить щомісячно з березня 2022 р.).

Згаданий усноісторичний проєкт має на меті зібрати спогади й свідчення українських військовослужбовців, а потім опублікувати у форматі багатотомного видання під назвою «Збірник спогадів учасників російсько-української війни 2014-2024 р.р.». Серед них окремо будуть виділені спогади добровольців.

Перші результати опрацювання зібраних свідчень військовослужбовців в межах реалізації згаданого проєкту підкреслили креативний характер інтерв'ю, як історичного джерела, виразно продемонстрували співвідношення офіційної історії й колективного та індивідуального переживання цієї історії. Особисті спогади військовослужбовців Збройних сил України (зокрема добровольців) демонструють приналежність їх до тієї, чи іншої соціальної групи і пов'язаних з цим особливостей самрепрезентацій. Люди різної долі та професій, з абсолютно несхожими підходами та особистим досвідом ділились своїми розповідями про участь у війні, демонстрували багатоглибину розуміння російсько-української війни, робили їх виразно багатограничними, глибокими. Такий підхід продемонстрував

міждисциплінарний характер усної історії та її важливе місце в історії російсько-української війни.

Узагальнення усноісторичних свідчень безпосередніх учасників російсько-української війни дозволить розширити для загалу доступну й важливу джерельну базу очима свідків тих чи інших подій, яку можуть використовувати у своїй роботі як вітчизняні, так і зарубіжні історики.

Таким чином, у науковий обіг вводяться опрацьовані свідчення військовиків та добровольців у російсько-українській війні, що дозволяє отримати відповіді на комплекс питань, які за визначенням авторів проєкту, є основними, а також розкрити певні процеси підготовки до оборонних та наступальних бойових дій (операцій), зокрема щодо відсічі збройної агресії російської федерації, показати їхню роль і місце в певному перебігу подій та виявити деякі особливості під час відбиття нападу російських військ.

Стасюк Ю., к.і.н.,
*Національний університет оборони України
імені Івана Черняховського*

НОМЕРНІ ЗНАКИ ТРАНСПОРТУ УКРАЇНСЬКИХ ДОБРОВОЛЬЧИХ ФОРМУВАНЬ

Під час проведення антитерористичної операції на сході України, особливо на початковому етапі, уряд держави та керівництво АТО отримали допомогу для боротьби з агресором як від самоорганізованих громадян у добровольчих формуваннях, так і від волонтерських громадських об'єднань, благодійників і небайдужих поодиноких громадян. Ця поміч, окрім добровільності, була масовою. І без неї на той час обійтись було не можливо.

Район проведення антитерористичної операції є особливою територією, на якій відбувається застосування зброї для знешкодження противника та терористів. Це накладає певні обмеження і специфіку у використанні транспорту та забезпеченні безпеки на автомобільних дорогах. Особливо важливо визначити, кому належить транспорт.

Основні державні силові структури мали спеціальні номерні знаки. Це зі свого боку полегшувало роботу військовослужбовцям та правоохоронцям швидко ідентифікувати приналежність транспорту на блокпостах, контрольно-пропускних пунктах, на місцевості, яка розташована поблизу лінії зіткнення тощо.

Проте чисельний транспорт добровольчих формувань та волонтерських організацій, які активно й оперативно діяли в районі АТО в інтересах проведення операції, створював певні труднощі як для керівництва операції, так і для суб'єктів АТО. Необхідно було приділяти

максимум пильності та проводити заходи з контролю переміщення техніки військам і силам, які брали участь у районі проведення АТО.

Не є таємницею, що на початку АТО терористи НЗФ та російські окупаційні війська активно використовували місцеву цивільну техніку з метою прихованого переміщення особового складу, зброї та боєприпасів, а також проведення шпигунських дій тощо.

Усе вище згадане створювало нестабільність і напруженість серед особового складу АТО. Зазначена проблематика спонукала вище політичне та військове керівництво до прийняття рішення використовувати волонтерську техніку в інтересах операції, не допускаючи втрати контролю за переміщенням техніки в районі АТО.

Так, у 2015 році Міністерством внутрішніх справ були розроблені та впроваджені спеціальні номерні знаки лише для транспортних засобів юридичних осіб з числа добровольчих формувань і волонтерських організацій. Такі номери використовувалися на транспорті лише в районі АТО. Окрім добровольчих батальйонів, які перебували у складі МВС, такі номери видавалися і підрозділам зі складу системи МВС.

15 травня 2015 року серед перших підрозділів, що отримали спеціальні номери, були добровольчі батальйони, створені в Києві, «Київ-1», «Золоті ворота».

Отже, те, що державний орган тимчасово впровадив спеціальні номерні знаки для транспортних засобів українських добровольчих формувань системи МВС і волонтерських організацій, укотре свідчить про масштабність і вагомість їхньої допомоги в захисті України від збройної російської агресії.

Хардель М.,
*Національна академія сухопутних військ
імені гетьмана Петра Сагайдачного*

ДОБРОВОЛЬЧА ДІЯЛЬНІСТЬ РЕДАКТОРІВ ТА АДМІНІСТРАТОРІВ ОНЛАЙН-ЕНЦИКЛОПЕДІЇ ВІКІПЕДІЇ В ХОДІ ІНФОРМАЦІЙНОЇ ВІЙНИ РОСІЇ ПРОТИ УКРАЇНИ

Сьогодні російська федерація активно веде безжальну війну, спрямовану на знищення України, народ якої вірно стоїть на захисті від реалізації амбіцій Росії щодо створення сучасної імперії у форматі «руського міра». Загарбники широко використовують інформаційну агресію, як один з основних інструментів війни. Головною метою цієї агресії є дискредитація української нації, її культури та історії, з метою підірвати національну ідентичність та чинити руйнівний вплив на історичну свідомість. Впливи інформаційної війни постійно

розширюються. Країна-агресор активно використовує нові технології та передові методи для значного впливу на інформаційні ресурси. Це призводить до формування негативного уявлення про українську націю як у суспільній свідомості росіян, так і на міжнародному рівні.

Для поширення пропаганди та маніпуляції інформаційним простором російська федерація активно використовує різні онлайн-платформи, включно з вільною багатомовною онлайн-енциклопедією «Вікіпедія». Це створює серйозні виклики для України у збереженні її інформаційної незалежності та захисту національної ідентичності в умовах інформаційної війни.

Російськомовний сегмент Вікіпедії залишається під жорстким контролем відповідних владних структур Кремля. Створені російською владою структури на кшталт Агенства інтернет-досліджень ведуть постійну скоординовану діяльність, спрямовану на просування провладних наративів. У серпні 2021 року, під час виборів Арбітражного комітету російськомовної Вікіпедії, було виявлено та нейтралізовано діяльність групи провладних учасників, які створили так звану «ботоферму». Загалом із початком повномасштабної агресії проти України, у російськомовному сегменті Вікіпедії відбувалися процеси, спрямовані проти інформаційної політики російських діячів, які знаходили відображення у відповідних статтях діяльності окремих активних учасників, чия позиція не узгоджується з офіційним ставленням російської влади. Характерним прикладом може слугувати російськомовна стаття «Вторгнення Росії в Україну», яка спричинила загрози з боку роскомнагляду щодо блокування російськомовної Вікіпедії. Існують загрози провокування до блокування Вікіпедії з боку різних російських посадовців і на сьогодні. Зокрема в соціальних мережах, низка відомих політичних діячів Росії закликають прибрати з пошукових систем інтернету посилання на Вікіпедію та пропонують її блокувати. На сьогодні ймовірність обмеження доступу до Вікіпедії стала трохи вищою не тільки для росіян, власне користувачів енциклопедії, а й для вільних редакторів, яким також обмежили доступ до Вікіпедії. Такі пояснення дає адміністратор російської Вікіпедії Олег Юнаков.

В українському сегменті Вікіпедії також вкрай важливо протидіяти впливу інформаційних стратегій Кремля. Багато з ініціатив, спрямованих на перейменування, видалення або редагування певних проросійських статей україномовної Вікіпедії, є результатом дій добровольців – патріотів України, які активно беруть участь у наповненні та модерації цього ресурсу.

Тому діяльність редакторів та адміністраторів як україномовного, так і російськомовного контенту Вікіпедії, які на добровільних засадах перешкоджають діяльності кремлівських агентів впливу, просто не можна залишати без уваги. Саме тоді, коли фінансовані російською владою групи анонімних інтернет-коментаторів (редакторів) російськомовної Вікіпедії

втручаються до редагування статей, спотворюючи факти та нав'язуючи російську пропаганду, українські волонтери пильнують за збереженням правдивості та об'єктивності інформації. Їхня ініціатива є важливим чинником у збереженні доступу до достовірної інформації та у запобіганні інформаційним маніпуляціям, що є важливим для сприйняття подій, що відбуваються в Україні.

Така робота потребує значних зусиль, витрат часу, а для громадян Росії та Білорусі ще й пов'язана із значним ризиком. Так, у березні 2022 року було затримано Марка Бернштейна, громадянина Білорусі, за звинуваченням у порушенні закону про фейкові новини – редагував статті, пов'язані із російським вторгненням в Україну. У квітні 2022 року за аналогічними звинуваченнями було засуджено до двох років позбавлення волі іншого редактора Вікіпедії – Павла Пернікова. Тому, Арбітражним комітетом Вікіпедії було прийнято рішення приховати всіх авторів правок у статтях, пов'язаних з тематикою вторгнення до України, політичних репресій в Росії та Білорусі.

Діяльність добровольців-редакторів контенту Вікіпедії характеризується тим, що, власне, Вікіпедія, як відкрита онлайн-енциклопедія, виконує функцію основного джерела об'єктивної та достовірної інформації для глобальної спільноти. Проте в контексті інформаційної війни між Росією та Україною, інформаційний простір Вікіпедії стає сценою для активного протистояння ідеологічних та політичних інтересів, що впливають на об'єктивність та правдивість інформації.

Аналіз доступних даних підтверджує тенденцію спеціально створених та координованих прокремлівських груп втручатися у статті, що стосуються подій в Україні, з метою викривлення фактів та пропаганди вигідних для російської політичної влади спотворень. Це зазвичай супроводжується видаленням або зміною інформації, що суперечить офіційній російській лінії, та додаванням фальсифікованих даних або пропагандистських матеріалів.

З іншого боку, українські та деякі російські волонтери здійснюють активні заходи для захисту об'єктивності та правдивості інформації про Україну у Вікіпедії. Вони виступають у ролі охоронців правдивості даних, а також вносять корективи до статей, що стосуються подій на сході України, з метою запобігання спотворенню та додаванню нової, достовірної інформації.

Узагальнюючи, скажемо, що в контексті інформаційної війни між Росією та Україною, Вікіпедія є великим простором, що містить одну з найбільших баз інформації про події в історії. Ця база постійно оновлюється та доповнюється, даючи користувачам доступ до актуальної інформації. Однак у Вікіпедії існує складна внутрішня інфраструктура, що дозволяє реалізувати інформаційну політику, яка відповідає завданням російської агресивної доктрини. Незважаючи на окремі акції спротиву з

боку добровольців-редакторів та адміністраторів, більшість інформаційних втручань в українському сегменті Вікіпедії має внутрішнє походження, саме тоді, коли російська влада намагається встановити контроль над інформаційним простором російськомовної Вікіпедії.

Добровольчий внесок вільних вікіпедистів в інформаційний простір онлайн-енциклопедії «Вікіпедія» є вагомим чинником збереження об'єктивності та правдивості інформації про війну в Україні. Їхня діяльність надзвичайно важлива для забезпечення доступу користувачів Всесвітньої мережі «Інтернет» до неупередженої інформації та запобігання інформаційній маніпуляції з боку російських агентів, збереження української національної ідентичності та історичної свідомості.

Харук Л.,

Нововолинський електромеханічний фаховий коледж

«ЗАРАДИ КОЖНОГО ЖИТТЯ!» ІСТОРІЯ ВОЛОНТЕРСЬКОГО МЕДИЧНОГО БАТАЛЬЙОНУ «ГОСПІТАЛЬЕРИ»

Добровольчий рух, який розгорнувся в Україні після початку російської агресії у 2014 р., мав різні аспекти. Одним з них стало налагодження медичної допомоги в польових умовах. Найбільш яскравим і системним прикладом цього стала діяльність волонтерського медичного батальйону «Госпітальєри». Утворений він був 6 липня 2014 р. під час Антитерористичної операції на сході України, після важких боїв за села Карлівку і Піски, які наочно показали необхідність налагодження кваліфікованої і своєчасної медичної допомоги пораненим. Засновницею і командиром батальйону стала 19-річна волонтерка-медик Яна Зінкевич.

Назва «Госпітальєри» була обрана на честь середньовічного ордену госпітальєрів. Цей орден на початках свого існування (XI-XII століття) був невійськовою організацією, яка опікувалась шпиталями для прочан на Святій землі. Сучасні українські «Госпітальєри», незважаючи на свій статус батальйона, теж є демілітаризованою організацією. Гасло її – «Заради кожного життя!».

Організаційно «Госпітальєри» увійшли до складу Добровольчого українського корпусу «Правий сектор» (ДУК «ПС»). Яну Зінкевич призначили начальником усієї медично-польової служби цього корпусу. Постійної структури й чисельності батальйон не мав – вона змінювалась залежно від наявності волонтерів – медиків і допоміжного персоналу (наприклад, водіїв евакуаційних автомобілів). Члени батальйону як волонтери не отримують грошового забезпечення.

У грудні 2015 р. «Госпітальєри» зі складу ДУК «ПС» перейшли до нового добровольчого формування – Української добровольчої армії

(УДА), склавши основу її медичної служби. Навіть після того, як 14 жовтня 2018 р. було оголошено про виведення з передової бойових частин УДА і зосередження на розбудові територіальної оборони, медичний батальйон «Госпітальєри» залишився в зоні Операції об'єднаних сил, виконуючи завдання за призначенням.

Відповідно до принципів діяльності, батальйон «Госпітальєри» надає медичну допомогу усім, хто цього потребує – добровольцям, військовослужбовцям, мирному населенню. Першочерговим завданням є евакуація, стабілізація й транспортування поранених з червоної зони до стабілізаційних пунктів чи прифронтових госпіталів чи лікарень. Основним осередком, куди здійснювалась евакуація, у період АТО (ООС) була обласна клінічна лікарня імені І.І. Мечнікова в м. Дніпро – тут волонтери «Госпітальєрів» здійснювали постійну підтримку поранених. Поступово з'явилися постійні пункти «Госпітальєрів» у прифронтових містах, наприклад в Авдіївці, при 66-му госпіталі. Загалом із моменту заснування батальйону до 24 лютого 2022 р. екіпажі «Госпітальєрів» забезпечили евакуацію 3200 поранених. При цьому чисельність батальйону була невеликою – наприклад, у 2017 р. він налічував 60 діючих членів і 100 резервістів.

Важливим напрямком діяльності «Госпітальєрів» стала підготовка тактичних медиків. Здійснювалась вона на базі в м. Павлоград. Щомісяця (з березня до жовтня) проводився тижневий вишкіл. За один цикл навчання проходили 10-20 осіб, які освоювали дії за міжнародним тактичним протоколом надання першої допомоги MARCH. Викладали на цих курсах досвідчені інструктори з числа найкваліфікованіших госпітальєрів, які пройшли не одну ротацію на передовій. Вишколи були доступними як для військовослужбовців, так і для представників цивільного населення. До листопада 2021 р. такі вишколи пройшли близько 2000 осіб, з них понад 800 взяли участь (в різні проміжки часу) в роботі батальйону «Госпітальєри» як парамедики.

Після початку повномасштабного вторгнення військ РФ на територію України структури УДА, у тому числі і медичний батальйон «Госпітальєри», були приведені у бойову готовність і взяли участь у відбитті агресії. Розмах діяльності значно зріс – якщо у травні 2022 р. на фронті працювало близько 200 госпітальєрів, то за даними на початок квітня 2023 р. ця кількість зросла до 400. Це були не тільки евакуаційні екіпажі (понад 50 екіпажів), але й кваліфіковані бригади лікарів – хірургів, анестезіологів, травматологів. З 24 лютого 2022 р. до лютого 2024 р. було евакуйовано 13437 поранених. Окремий облік ведеться по роботі евакуаційного автобусу, названого «Австрійкою» – до лютого 2024 р. він перевіз 3228 людей.

«Госпітальєри» створили налагоджений алгоритм медичної евакуації: вивезення поранених з передової до стабілізаційних пунктів на позашляховиках з наступною евакуацією в лікарні і госпіталі на

обладнаних медичних автомобілях. Особливі вимоги, які пред'являються до майстерності водіїв евакуаційних автомобілів, призвели до організації спеціальних вишколів з екстремального водіння.

Продовжувалось проведення курсів медичної підготовки. Усього з 2014 р. «Госпітальєри» провели 60 вишколів з домедичної підготовки, з них 13 (п'ять базових і вісім поглиблених) на новій базі в Києві, у період з серпня 2022-го до червня 2023 р.

Медичний батальйон «Госпітальєри» став своєрідним феноменом добровольчої організації з огляду на тривалість і розмах діяльності, яка відбувається без фінансування з боку держави, завдяки підтримці волонтерів та благодійників. Він здійснює свою діяльність за чотирма основними напрямками: допомога пораненим на полі бою; евакуація поранених до госпіталів; допомога в реабілітації поранених (координація лікування та збір коштів); перевезення загиблих до місць поховання.

Юрченко Р.,
Середенко М.,
Ільницький І.,

*Національна академія сухопутних військ
імені гетьмана Петра Сагайдачного*

УЧАСТЬ ДОБРОВОЛЬЧИХ ФОРМУВАНЬ В БОЙОВИХ ДІЯХ 2014-2022 РОКІВ

Захоплення Криму в березні 2014 року породило в суспільстві переконання, що регулярна українська армія не підготовлена виконувати свої безпосередні функції та якісно захищати державу. За роки незалежності до початку війни на Сході робилося все, щоб знищити оборонний потенціал українського війська. Стосувалося це як техніки, озброєння та іншого оснащення, так і кадрових призначень. Збройні сили України перебували, м'яко кажучи, у незадовільному стані. І це в той час, коли росіяни розгойдували ситуацію на Сході країни та анексували Крим. Саме в такий важкий для України період на її захист стали вмотивовані люди з характером. Іменують їх просто – добровольці.

Мабуть, однією з найголовніших рис, притаманних добровольцям, була вмотивованість. Ці бійці хотіли не служити, а захищати свою землю, прагнули вчитися військовій справі та блискуче виконували бойові завдання. І хоча у більшості з них не було навіть військової форми, однак вони мали найголовніше – бажання перемогти.

До складу добровольчого руху долучилися і чоловіки, і жінки – люди різного соціального рівня, віку, освіти. Саме вони змогли докорінно змінити ситуацію на фронті та підняти бойовий дух військовослужбовців регулярних та мобілізованих підрозділів Збройних сил. В умовах, коли

більшість кадрових військових була деморалізована, добровольці ставали до бою на передовій лінії.

Слід згадати і про волонтерів, які також є добровольцями, і їхній внесок не менш важливий. Саме ці люди породили таке явище, як волонтерство, без чого взагалі складно уявити успішні дії українського війська.

Навесні 2014 року Україна могла би втратити значно більше, ніж Крим та окремі території Луганської та Донецької областей. Підтвердженням цього стали події, що відбулися в Миколаєві, Харкові, Одесі, Маріуполі – з'явилася сила, яка гучно заявила про себе тим, хто посягав на нашу територію. Місцеві проукраїнські активісти та хлопці з «ультрас» ліквідували сепаратистську загрозу у своїх містах та стали основою багатьох добровольчих підрозділів.

Станом на вересень 2014 року було створено 44 батальйони територіальної оборони ЗС України, 32 добровольчі батальйони патрульної служби міліції, 3 батальйони особливого призначення Нацгвардії, а також кілька підрозділів від Добровольчого Українського Корпусу.

Успіх добровольчих підрозділів безпосередньо залежить від рішучості тих людей, які стали до їх лав. Вони були та залишаються справжніми патріотами. І нині ми не маємо права забувати про подвиг добровольців та не можемо дозволити применшити їхню роль у цій війні.

СЕКЦІЯ 3
«МИ ПІДБОРИ ЗМІНИЛИ НА БЕРЦІ»:
ЖІНКИ В УКРАЇНСЬКОМУ ДОБРОВОЛЬЧОМУ РУСІ.

Бородій Ю.,
*Національна академія сухопутних військ
імені гетьмана Петра Сагайдачного*

**ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ СЛУЖБИ
ЖІНОК ДОБРОВОЛЬЦІВ**

Більшість добровольців на певному етапі служби стикаються із психологічними труднощами, незалежно від статі. Але ця проблема часом виявляється більш гострою в жінок, адже наше суспільство ще не готове сприймати жінку-воїтельку.

Історичні передумови

У нашій свідомості жінки загалом та українська жінка безпосередньо – це мати, берегиня сімейного вогню. В історичній літературі, піснях, кінематографії наші жінки частіше страждають, очікуючи козака з війни, аніж самі беруться за зброю.

Так, подекують, що жінок не пускали на Січ, але згадаймо подвиги українських жінок за міста Буші, отаманку Настю, та простих жінок, які ставали до оборони села та власної хати. Згадаймо жінок у лавах УПА. У часи Другої світової війни жінки були медиками, льотчицями, снайперами, зв'язковими, розвідницями, водіями, топографами, репортерами, танкістами, артилеристами, піхотинцями. Так, жінка може народжувати дітей і більшість із нас обирає це місією для себе, але є й ті, хто обирає інший шлях. А є й ті, хто просто не віддасть на поталу ворогу свій дім, ті які не здадуться без бою. І це українські жінки!

Наративи сьогодення

На сприйняття жінки-воїна суспільством сьогодні, впливають як історично сформовані стереотипи, недостатнє висвітлення жінок-героїнь у ЗМІ та навмисна демонстрація негативних наративів, так і особисті психологічні проблеми самого соціуму.

Багато добровольців, які вдягли військову форму, і чоловіки зокрема, стикнулись із різними стадіями сприйняття їх суспільством.

Що ж до жінок, до всіх цих не гендерних проблем, додається особливе ставлення як зовні – за парканом, так і безпосередньо в колективі та по-між побратимами.

Наше суспільство є доволі прогресивним, але, враховуючи штучну затримку у розвитку в період СРСР та порівняно молодий вік нашої держави, як незалежної, ми лише потрошку піднімаємось на рівні ноги сприйняття світу. Як наше суспільство не готове до інклюзії людей з

особливими потребами в психологічному розрізі та фізичному прояві, так само воно не готове до жінок у війську.

Як в нашій державі досі не вистачає пандусів, паркомісць та громадських убиралень для людей з особливими потребами, так і в армії в маленькому розрізі держави подекуди не вистачає умов для жінок. І ні, я не говорю, що жінки це люди з обмеженими можливостями, але з особливими потребами. І тут важливо розрізняти питання рівності та однаковості, адже саме в цьому сприйнятті часто виникають проблеми.

Ми хочемо бути рівними, а отже ми хочемо отримувати жіночу форму так, як чоловіки отримують чоловічу. Наша фізіологія різниться, природа створила нас неоднаковими, але ми хочемо мати можливість так само задовольняти фізіологічні потреби, тому вимагаємо наявності вбиральні. Зрештою, наш організм значно чутливіший у різні періоди, тому навіть у таблиці нормативів із фізичної підготовки для нас інші вимоги. І це про рівність. Чи впливає на наш психологічний стан відсутність таких простих побутових речей? Звісно. Чи впливає це на нашу працездатність та мотивацію? Безперечно.

Я переконана, що в цьому напрямку у нас буде прогрес, адже вже були пропозиції, замість того, щоб видавати жіночу форму та засоби гігієни, виплачувати надбавки, щоб жінки купували собі необхідні речі самостійно. Давно чути в ЗМІ про розробку жіночої форми та постановку на видачу. Та зрештою, колись і вбиральні які іноді відсутні, теж доставлять. Нам лише потрібно про це говорити.

На рівні психологічного сприйняття нашому суспільству важко навчитись спілкуватись навіть із чоловіками військовослужбовцями. А з жінками – особливо.

Як більшість бачить жінку військовослужбовця? «Медсестра в лазареті в тилу», «у штабі папери перекладає», «вас бережуть, на нуль не пускають, убліндажах не спите». Звідки взялось це переконання? Для чого нам насаджують його як активно, так і просто не говорячи про жінок героїнь? Для чого породжують зневагу до жінок у ЗМІ? «Так, жінки воюють... І собаки воюють...», – зневажливо сказав у своєму інтерв'ю відомий блогер, один із бійців 3 ОШБ. Чому це випустили в ефір, чому ніхто йому не заперечив? Чому, попри таке зневажливе ставлення до жінок у лавах оборони, він далі в ТОПі? Чому негативна пропаганда переважає? Чому про жінок військовослужбовиць згадують у ЗМІ переважно в Міжнародний жіночий день? Ми тримаємо зброю лише 1 день на рік? Здається, запитань більше ніж відповідей. Але вихід є. Час це змінювати. Час створювати більше якісного контенту про жінок в армії.

Упереджене ставлення сексуального характеру. Наратив «жінка пішла в армію задля того, щоб стріляти очима побратимам» – тихенько, налякано, але звучить десь з-за кута. Особливо ця проблема стала помітною після оприлюднення відео з одного із ТЦК. Частково в цьому винні самі жінки, і так, одного разу я була свідком такої поведінки. Але це

проблема не жінок в армії, а самих жінок певних категорій. Такі жінки є на будь-якій цивільній роботі. Але чи можна сказати, що ті речі, які іноді ми можемо спостерігати – це було метою, заради якої вони прийшли в армію? Поставимо запитання суспільству, чи справді вони вважають, що в час військової агресії і високого рівня небезпеки, жінка піде в армію заради якогось утіх? Навіть якщо вона чітко знає, що буде в тилу в штабі, розуміючи, що вона служить на військовому об'єкті, який є потенційно небезпечним, чи буде вона ризикувати задля незрозумілих цілей? Чи не здається суспільству, що вони, насаджуючи й підтримуючи такі наративи, «плюють в обличчя» тим жінкам, які відмовились від своїх мрій та захоплень, пішовши добровільно захищати державу; жінкам, які героїчно рятували своїх побратимів, ризикуючи власним життям; тим жінкам, які втратили своє здоров'я та красу в бою і під обстрілами; тим жінкам, які пережили полон?; плюндрують пам'ять тих жінок, які загинули захищаючи народ, якому вони клялись бути вірними й відданими і були такими до останнього подиху...

Окрім психологічного тиску зовні, жінка-військовослужбовець відчуває тиск і в середині колективу. Часто підсвідомо чоловіки в армії не можуть звикнути сприймати жінку серйозно. Особливо на початку служби, вони можуть не вірити в її компетентність. Сама лише поява жінки як інструктора, може викликати більше замилювання аніж повагу. І ми раз за разом мусимо доводити свій професійний рівень. Так, якщо ти фахівець своєї справи, з часом ти здобудеш повагу й довіру. Але скільки на це знадобиться часу? Погодьтеся, чоловікам у цьому простіше.

Чи навчиться наше суспільство приймати жінок-військовослужбовиць? Зрештою, думаю, так. Так, як і сприймати та створювати умови для людей з особливими потребами, адже ця війна призвела до стрімкого зростання кількості як перших, так і нас, жінок. Головне – про це потрібно говорити.

Але це буде потім. А що ми маємо сьогодні?

«Те, що відбувається довкола вас... навіть не порівняти з тим, що відбувається у вас усередині», – Ральф Вольдо Емерсон.

Жінка вже не хоче бути жінкою. І якщо раніше Жанна д'Арк чи отаманка Настя приховували свою стать, бо їх просто не взяли б до війська, то зараз жінка підсвідомо цього прагне, аби не викликати осуд, зневагу й недооцінювання. І це відбивається на нашому сприйнятті себе.

Долганова М.,
*Національна академія сухопутних військ
імені гетьмана Петра Сагайдачного*

ЖІНКИ-КАПЕЛАНИ В УКРАЇНСЬКОМУ ВІЙСЬКУ

У сучасному світі роль жінки на війні швидко еволюціонує, особливо в Україні, де російське вторгнення змусило тисячі жінок приєднатися до армії.

Українське військо, як і багато армій у світі, визнає важливість ролі жінок-капеланів у підтримці морально-етичних цінностей серед військового складу.

Жінки-капелани в українському війську відіграють важливу роль у забезпеченні духовної підтримки та психологічного благополуччя військовослужбовців.

У Збройних силах України жінка може стати військовим капеланом, але для цього вона повинна мати відповідний мандат від релігійної організації або церковної інституції.

Наразі на штатних посадах призначено троє жінок-капеланів. Двоє з них пройшли курси підвищення кваліфікації з питань військового капеланства ЗС України у Військовому інституті КНУ імені Тараса Шевченка.

Олександра Андріяшина є однією з тих, хто вдосконалював на курсах свій досвід капеланського служіння. Пані капелан за своєю конфесією є протестанткою, та ставлення до неї з боку інших капеланів нічим не відрізнялося, як і до інших військових священників. На війні в усіх капеланів різних конфесій один обов'язок – «Бути поруч та духовно підтримувати воїна».

«Капелан – це духовний наставник, немає значення, до якої конфесії він належить, важливо, щоб людина жила по Слову Божому та якісно виконувала свої обов'язки. Коли воїни виходять з-під обстрілу, вони не запитують капелана, з якої він конфесії. Для них важлива молитва та духовна підтримка», – ділиться Олександра Андріяшина.

Лариса Когут, представниця Української Євангельської Церкви, одна з перших капеланок в Україні. Пані капелан 12 років навчала дітей музики в одній з черкаських гімназій, створила благодійний фонд «Час надії» та допомагала дітям в інтернатах і дитячих будинках міста й області.

Уперше долучилася до допомоги військовим, коли ті виходили з Криму на Миколаївщину, саме тоді й почалася її волонтерська діяльність. Пані Ларису називають «співочим капеланом», а позивний – «Сонечко».

Як і Олександра Андріяшина, вона теж закінчила курси підвищення кваліфікації та офіційно перебуває на посаді офіцера служби військового капеланства в оперативному командуванні «Південь».

«Мене часто запитують, чи годиться жінці виконувати душпастирську роботу? Відповім, так! У протестантських церквах, зокрема в Євангельській церкві «Слово життя», до якої я належу більше 26 років, це нормально. Ще апостол Павло писав, що в християн перед Богом «нема чоловічої статі, ані жіночої, бо всі ви один у Христі Ісусі». Крім того, коли ти служиш на війні, то дуже помітно, що людині, яка потребує

духовної допомоги, все одно, хто кидає її рятівне коло – чоловік чи жінка...», – стверджує пані Лариса.

Олена Жевець – молодший лейтенант капеланської служби. У 2014 пані Олена допомагала як волонтер, а у 2017 році увійшла до війська як капелан-доброволець. Спочатку широкомасштабного віторгнення Олена призвалася, як бойовий медик з виконанням функцій капелана на волонтерських засадах.

Бувши рядовою у підрозділі, жінка вивчала військові навички і не залишала душпастирського покликання. Сьогодні Олена Жевець вже не просто капелан-доброволець, а офіцер капеланської служби ЗС України. Свій день пані капелан ділить на виконання таких службових обов'язків: душпастирська опіка, релігійно-просвітницька робота, соціально-доброчинна діяльність, консультування військового командування з релігійних питань.

За словами Олени, великої різниці між психологом та капеланом немає. Але якщо психолог – це розмова двох, то капелан – трьох, адже є ще присутність Святого Духа. Якщо перші працюють за відповідними програмами, то її «методичка» – це Біблія.

Окрім виїздів на передову, пані капелан постійно відвідує в Одеському військовому госпіталі поранених бійців. А ще працює із засудженими учасниками АТО/ООС. Вона впевнена, що хоча для суспільства вони злочинці, але в очах Бога вони його діти, яким потрібна допомога. Адже в людей, які побували на війні інше світобачення, значно складніше в духовному сенсі.

Варто підкреслити, що всі вище згадані жінки-капелани своє душпастирське служіння почали з волонтерських засад та вступили до лав ЗС України як добровольці.

За останні роки кількість жінок, які обирають кар'єру капелана у війську, значно зросла, що свідчить про посилення їхньої ролі у сфері військової служби.

Жінки-капелани в Україні виконують важливі функції у підтримці морального добробуту військовослужбовців та сприяють створенню гармонійного військового середовища. Їхня присутність у військових підрозділах допомагає зміцнювати духовність та моральні цінності військових, що є важливим для забезпечення ефективності та боєздатності військових формувань.

Жукова А.,
*Національна академія сухопутних військ
імені гетьмана Петра Сагайдачного*

ОЛЕНА СТЕПАНІВ: ЖІНКА-ОФІЦЕР ТА ЖІНКА-ПЕДАГОГ

Український народ має цілу плеяду славних дочок, які відчайдушно боролися за незалежність та свободу України, розвивали її культуру, займалися педагогічною, науковою, просвітницькою діяльністю тощо. Серед таких дочок ім'я відомої української жінки – патріотки, педагогині, яка працювала на терені природничих наук та залишила вагомий науковий доробок у світовій науковій скарбівні й стала героїнею національно-визвольних змагань українського народу – це Олена Степанів.

Олена Степанів була унікальною особистістю, яка поєднувала здавалося б непоєднувані ролі – жінки-офіцера та жінки-педагога. Щодо ролі жінки-офіцера, то Олена Степанів була першою у світі жінкою, яку офіційно зарахували на військову службу у званні офіцера. Вона завжди активно цікавилася військовою справою, була активною учасницею січово-стрілецького руху, провідницею жіночої чоти. Була одним з організаторів Листопадового повстання 1918 року, брала активну участь в українсько-польській війні 1918–1919 років (четар Української Галицької Армії). Референт преси в Державному секретаріаті закордонних справ ЗУНР, пресовий референт Міністерства закордонних справ УНР у Кам'янці-Подільському. В одному спогаді про славетну Олену Степанів написано: «Вона пішла в бій за волю України – ми ж, її товаришки, залишилися тут терпіти московську неволю і лише леліяли надію, що знов вернуться вони – наші стрільці, і освободять Україну». Ірина Давид у своїй публікації «Олена Степанів. Тріумф і трагедія» так сказала про неї: «Олена Степанів – чарівна юна попадянка, одна із небагатьох галичанок, що відважились із зброєю в руках захищати національні інтереси свого народу».

Олена Степанів, роздумуючи про те, чому війна манила жінок писала: «Ми потрапимо бути жінками, матерями, товаришами в різних ділянках праці, не тільки послухними, але й творчими, не тільки виконавцями чиеїсь волі, але відповідальними одиницями, що самі комбінують, організовують та приводять у життя свої думки. Уміємо бути рішучими, меткими, відпорними, упертими й непоступливими».

Стосовно ролі жінки-педагога, то варто зазначити, що освітня діяльність Олени Степанів розгорнулася у міжвоєнний час та була пов'язана з гімназією сестер-Василіянок у Львові та Науковому товаристві ім. Т.Г. Шевченка, де Олена Степанів сформувалася як педагог та вчений-географ. Саме у гімназії сестер-Василіянок Олена Іванівна стала досвідченим педагогом. Олена Іванівна викладала в гімназії географію, історію, вела позашкільні гуртки, а також керувала пластунською організацією. Зі спогадів про О. Степанів дізнаємось, що вона була строгим, вимогливим, але разом з тим надзвичайно справедливим викладачем. Найперше Олена Іванівна навчала вихованців самостійно приймати важливі рішення. Також вона досконало знала свої предмети, цікаво викладала навчальний матеріал, а кожна її лекція була наповнена глибоким змістом.

Окрім того, Олена Степанів уміла прищепити високі ідеали служіння своєму народові, навчала здобувачів освіти шанувати авторитети свого народу, пробуджувала любов до рідного слова й історичного минулого, виховувала національні почуття. За її безпосередньої участі відбувалися численні неофіційні, некалендарні імпрези та відзначення пам'яті героїв Крут, вшанування пам'яті жертв Голодомору тощо. Мало того, завдяки її плідній педагогічній діяльності у Львові сформувалася традиція проведення учнівських та студентських мандрівок з елементами українознавства, ходили зокрема на прощу до Гошівського монастиря, до релігійних святинь Унева, на верхів'я гори Параски, Страдча, Крехова тощо. На наш погляд, педагогічна діяльність Олени Степанів на декілька десятиліть випереджала час, у якому вона працювала та жила, вона не втрачає актуальності і в наші дні, оскільки сьогодні теж дуже важливо виховувати любов до рідної Батьківщини, рідної мови та історії, а також вшановувати пам'ять тих, хто працював, воював та йшов на смерть заради своєї країни.

На наше глибоке переконання, жінка-офіцер та жінка-педагог Олена Степанів – це приклад глибокого гуманізму, справжньої сили, відданості своєму народові. Її життєва історія свідчить про те, що немає нічого неможливого для людини, яка має міцну волю та незламний дух.

Можемо підсумувати, що Олена Степанів – це не тільки перша в Україні та світі жінка-офіцер у рядах УСС та УГА, яка воювала на фронтах Першої світової війни, брала участь в Українських визвольних змаганнях, виконувала важливі дипломатичні функції в ЗУНР та УНР, але й жінка, яка здобула науковий ступінь доктора географії, працювала на посаді доцента кафедри економічної географії Львівського університету та зробила значний внесок у розвиток української соціальної та економічної географії, геологістики та географії транспорту. Вона була й залишиться назавжди в когорті видатних українських жінок, які завдяки своїй активній діяльності зробили дуже багато для розвитку незалежної Української Держави.

Костенко Ю., к.іст.н., с.н.с.,

Малюга В., к.іст.н., с.н.с.,

Науково-методичний центр кадрової політики

Міністерства оборони України

ЖІНОЦТВО В УКРАЇНСЬКІЙ ПОВСТАНСЬКІЙ АРМІЇ

Вивчення проблем, пов'язаних з участю українських жінок у національно-визвольній боротьбі 1940–1950-их років, еволюцією їх статусу та функціональних ролей, надає можливість не лише значно поширити знання про жіночу проблематику як таку, а й укотре висвітлити

для українського суспільства почесні імена українських жінок. Сьогодні, беззаперечно, є актуальним вивчення питання ролі і місця української жінки в боротьбі народу України за самовизначення, як у ході Другої Світової війни, так і в післявоєнні роки. Викликає науковий інтерес й участь жінок у боротьбі за українську національну державність у лавах Української Повстанської Армії 1940–1950-их років.

Імен українських жінок – учасниць національно-визвольної боротьби в Україні у цей період у сучасних історіографічних джерелах велика кількість, і всі вони мають право на поважне ставлення з боку сучасного покоління найперше. Серед них почесне місце займають: Галина Дідик, Катерина Зарицька, Марія Савчин, Марія Тарнавська, Володимира Федик, Ірина Бабуняківна, Одарка Гусяк, Бачинська, Меланія Король, Любов Гайовська, Софія Закровецька, Стефанія Дзендровська, Ірина Забузька, Євгенія Хомій-Камінська, Стефанія Вовчок-Савчин, Ірина Матешук, Софія Кендій, Оксана Степура-Пеленська, Анна Мельник, Стефанія Вітрук, Олександра Мурашик, Олександра Гайдукевич, Емілія Дудар, Лідія Німа, Ольга Мороз, Любомира Зачко, Євгенія Коваль, Зоня Німа, Марійка Німа, Нуся Стецько, Богдана Пелепчук, Оріся Павловська, Наталка Козакевич, Марія Ровенчук, Зена Химка, Ярослава Кружанівська, Ангеліна П'ясецька, Юлія Кушнір, Ірина Лапчук, Зося Лялька, Розалія Мазуренко, Ольга Сподарик, Ірина Козак, Ірина Кендій, Марія Хомич, Стефанія Тимчишин, Дарія Данило, Параскевія Мазурик, Параскевія Мельник, Анна Юрків, Марія Гаврилів, Ольга Головка, Анна Коханець, Євдокія Курець, Гафія Дронишинець, Ганна Стельмашук, Олена Карпишин, Станіслава Косінська, Софія Новак та багато інших.

А взагалі, на сьогодні ще не досліджено і не оприлюднено українськими істориками навіть приблизну загальну статистичну кількість українських жінок, які взяли безпосередню участь в українському національному русі опору. Проте можна з упевненістю наголосити на тому, що їх налічувалося в лавах УПА не десятки і навіть не сотні, а тисячі.

Для підкріплення цього твердження достатньо усвідомити хоча б декілька факторів, які сприяли вступу жіноцтва до лав УПА (історична свідомість, патріотизм, родинний зв'язок тощо) і звернути увагу на офіційно оголошену чисельність УПА станом на 1944 рік – 250 тисяч осіб. Цю інформацію взято безпосередньо із опублікованих у сучасній Україні відомостей німецьких спецслужб.

Про героїзм української жінки можна говорити у двох аспектах: героїзм одноразового вияву перед обличчям смерті на полі бою, і також героїства буднів, у яких жінки відзначаються небувалою силою витримки та посвяти.

Загальновідомо, що війна не є чимось однозначним, і без перебільшень кажучи, українські історики пов'язують її саме з існуванням своєрідного гену войовничості у представниць українського жіноцтва. Це

твердження, у першу чергу, підкріплюється тим, що змусити людину, тим більше жінку воювати, не так вже й складно – українська історія рясніє прикладами активної участі жіноцтва у війнах давніх часів, середньовіччя та періоду нового часу. Так, і протягом 40–50-х років ХХ ст. політичні потрясіння й національні поразки українського народу змусили українське жіноцтво активно влитися в націоналістичне підпілля, а відповідно невдовзі і до лав УПА.

Включаючись у боротьбу, жінки не зважали на статеву дискримінацію, сподіваючись, що здобуття національних прав забезпечить їм рівність і в усіх інших сферах. Підтвердженням цьому є колективне видання «Літопису нескореної України», у матеріалах якого зазначено, що вступаючи до лав УПА, українки чітко знали, за що вони будуть воювати, і якщо буде на те потреба, то віддадуть беззастережно найдорожче – своє життя. Кожній жінці, що вступала до українського війська, було доведено політвиховниками УПА сутність і зміст Постанови ІІІ Надзвичайного Великого Збору ОУН «За що бореться Українська Повстанча Армія (УПА)» (затверджена у серпні 1943 року). Це спонукало й надихало на піднесення суспільної активності й бойового духу, мужнє й жертвне виконання громадянського і патріотичного обов'язку.

Між тим, надзвичайну важливість, саме для українського жіноцтва зокрема, представляв п.6 відповідної Постанови, де наголошувалося: «У лавах УПА борються... за повну рівноправність жінки з чоловіком у всіх громадських правах і обов'язках, за вільний доступ жінки до всіх шкіл, до всіх професій, за першочергове право жінки на фізично легку працю, щоб жінка не шукала заробітку в шахтах, руднях та на інших важких промислах і внаслідку цього не руйнувала свого здоров'я. За державну охорону материнства. Батько сім'ї одержуватиме, крім плати за свою працю, додаткову платню на утримання жінки і неповнолітніх дітей. Лише в таких умовах жінка матиме змогу виконувати свій важливий, почесний і відповідальний обов'язок матері й виховательки молодого покоління...». Як видно зі змісту, цей нормативно-правовий документ дійсно був чи не найвагомішим інформаційно-пропагандистським чинником для українського жіноцтва, адже чітко і переконливо визначав політичну та соціальну мету, перспективи боротьби.

Слід зазначити, що українське жіноцтво брало активну участь у боях. У повстанських загонах УПА жінок, що виконували обов'язки чотових, ройових, стрільців називали «повстанськими орлицями» або «нашими легіонерками». Найбільш згадуваними серед них іменами в українській історіографії є: Стефанія Вітрук, Євгенія Хомій-Камінська, Любомира Зачко, Олександра Мурашик та інші.

Українських жінок, які виконували обов'язки розвідниць, зв'язкових, пропагандистів, частіше за все називали «українськими патріотками», хоча цього іменування заслуговували, безперечно, усі без винятку українські жінки, хто присвятив себе боротьбі за Україну. Зв'язківців, машиністок,

писарів, секретарок та усіх інших просто інколи, пафосно називали бойовими подругами.

На посади розвідниць, зв'язкових і пропагандистів був налагоджений спеціальний відбір силами співробітників Служби Безпеки ОУН. Кандидатів прискіпливо перевіряли за визначеними показниками. У разі відповідності з ними, проводили професійний вишкіл. А вже потім залучали до роботи за призначенням, враховуючи при цьому відповідні спеціальні інструкції.

Українські жінки, які працювали в організації Українського Червоного Хреста (провідницями, станичними, кущовими, лікарями, медсестрами, санітарками тощо) підпадали під іменування «берегині українського вояцтва». Визначальними для цієї категорії були їх гуманність, материнська щирість та доброта, з якою вони вочевидь оберігали життя та здоров'я найближчих їм людей.

В активізації й мотивуванні українського жіноцтва щодо вступу до лав УПА важливу роль відігравав родинний фактор. Були жінки, які постійно перебували в бункерах зі своїми шлюбними чоловіками. Разом з тим, всі жінки добре розуміли, що справа, якою займаються, дуже серйозна, підпілля супроводжувалося суцільною небезпекою, тому особисте життя відходило на другий план, бо на першому завжди стояла праця для України.

Підсумовуючи вищевикладене, відзначимо, що діяльність українського жіноцтва прогресивно вплинула на розвиток всього українського суспільства у 40-х та 50-х роках ХХ століття, стала значним кроком у визначенні жінкою свого суспільного статусу в змінених соціально-економічних умовах України. І найголовніше – жінка виступила активним суб'єктом суспільного розвитку, однією з головних рушійних сил національного відродження України.

Красота І., к.іст.н.,
Тракалюк О., к.пед.н.,
*Науково-методичний центр кадрової політики
Міністерства оборони України*

РЕАЛІЗАЦІЯ ГЕНДЕРНОЇ ПОЛІТИКИ У ЗБРОЙНИХ СИЛАХ УКРАЇНИ ПІД ЧАС РОСІЙСЬКО-УКРАЇНСЬКОЇ ВІЙНИ

Протягом 2014–2023 рр. реалізація гендерної політики у Збройних силах (ЗС) України, зокрема забезпечення рівних прав та можливостей жінок та чоловіків, набуло системного характеру – було усунено нерівності між можливостями чоловіків і жінок, поліпшено становище жінок і підвищено їх роль у ЗС України.

Так, якщо на початку російсько-української війни у 2014 р. жінки не мали можливості займати так звані «бойові» посади, то у 2018 р. наказом Міністерства оборони України від 13.12.2018 № 627 для військовослужбовців жінок стали доступними всі військово-облікові спеціальності рядового, сержантського і старшинського складу, а також «бойові» посади.

Починаючи з 2021 р., наказом Міністерства оборони України від 14.09.2021 № 280 «Про затвердження Концепції військової кадрової політики Міністерства оборони України на період до 2025 року» було нормативно визначено поняття гендерна рівність, яке означає рівний правовий статус жінок і чоловіків та рівні можливості для його реалізації, що дозволило особам обох статей брати рівну участь у всіх сферах життєдіяльності в ЗС України.

На кінець 2023 р. наказом Міністерства оборони України від 27.10.2023 № 637 «Про затвердження Концепції військової кадрової політики в системі Міністерства оборони України на період до 2028 року», було уточнено військову кадрову політику в умовах широкомасштабної агресії Росії проти України, у тому числі забезпечення гендерної рівності (забезпечення рівних прав та можливостей жінок та чоловіків) у ЗС України займає одне з центральних місць у системі реалізації військової кадрової політики в ЗС України на період до 2028 р.

Якщо у 2017 р. кількість військовослужбовців-жінок, які проходили військову службу в ЗС України, становила 20 тисяч осіб, то у 2018 р. кількість військовослужбовців-жінок, становила майже 24,9 тисяч, з них близько 7 тисяч військовослужбовців-жінок брали участь у бойових діях та входили до складу сил антитерористичної операції та отримали статус учасника бойових дій.

У 2019 р. кількість військовослужбовців-жінок у ЗС України становила 26,6 тисяч осіб, у 2020 р. – 29,8 тисяч, 2021 р. – 32,3 тисячі, у 2022 р. – 43 тисячі, у 2023 р. – 43,5 тисячі військовослужбовців-жінок.

У 2023 р. частка військовослужбовців-жінок, які проходили військову службу ЗС України становила 5,3 % від загальної кількості військовослужбовців ЗС України. Зменшення цього показника у 2022–2023 рр. пов'язано з тим, що у цей період значно збільшено чисельність військовослужбовців-чоловіків, які були мобілізовані до ЗС України.

Виходячи із вищезазначеного, скажемо, що покращення у вирішенні деяких питань реалізації гендерної політики у ЗС України під час російсько-української війни відбулося завдяки удосконаленню та розвитку військової кадрової політики у цьому напрямку та водночас забезпечило поступове збільшення чисельності військовослужбовців-жінок у ЗС України від 20 тисяч осіб у 2017 р. до 43,5 тисяч осіб у 2023 р.

ВНЕСОК ЖІНОК-ПЕДАГОГІВ У РОЗВИТОК УКРАЇНСЬКОГО ДОБРОВОЛЬЧОГО РУХУ

Україна стоїть на передовій боротьби за свою незалежність та суверенітет. У цьому процесі ключову роль відіграють не лише політичні та військові діячі, але й звичайні люди, які виступають у ролі добровольців. Жінки-педагоги, які виховують молоде покоління, є невід'ємною частиною цієї боротьби, вносячи значний внесок у розвиток українського добровольчого руху. Захоплені патріотичним палким бажанням, жінки-педагоги не лише передають знання та цінності учням, але й активно спонукають їх до участі у різноманітних добровольчих ініціативах. Вони виступають як наставники, які не тільки навчають, але й надихають молодь на вчинки, спрямовані на благо країни. У цій тезі розглянемо внесок жінок-педагогів у розвиток українського добровольчого руху. Розкриємо їхню роль у формуванні патріотичних цінностей у молодого покоління, їхню активну участь у різних благодійних заходах та допомогу військовим і мирному населенню, а також їхню важливу функцію як приклад для інших.

Україна відома своєю багатою історією добровольчого руху, особливо в періоди складних випробувань та боротьби за свою незалежність. Жінки завжди відігравали ключову роль у цих процесах, але їхній внесок часто залишався поза увагою. Варто відзначити, що саме жінки-педагоги, здатні впливати на свідомість та моральний стан суспільства через свою освітню діяльність та саме у зв'язку з цим вони мали значний вплив на розвиток добровольчого руху в Україні. Вони проводили публічні виступи, писали статті, ведучи блоги та соціальні мережі, просуваючи ідеї добровольчої діяльності та важливість підтримки військових та мирного населення.

Жінки-педагоги відіграли важливу роль у формуванні патріотичних цінностей серед молодого покоління. Саме завдяки своєму виховному впливу, вони сприяли залученню молоді до участі у різних добровольчих ініціативах. Виховання любові до рідної землі, розуміння важливості оборони своєї країни та бажання допомагати спільноті - все це стало основою для активної участі молоді у добровольчих об'єднаннях та ініціативах. Звідси виходить, що жінки-педагоги мають ключове значення у вихованні молодого покоління як патріотів своєї країни. Їх вплив полягає в тому, що вони не лише передають знання про історію, культуру та традиції своєї країни, але й формують особистісні якості та цінності, що сприяють розвитку патріотизму. Виховання любові до рідної землі є однією з найважливіших складових, оскільки це стимулює молодь дбати

про свою країну, її культурне та природне надбання. Розуміння важливості оборони своєї країни дозволяє молоді відчувати свою відповідальність перед батьківщиною та готовність захищати її інтереси, а бажання допомагати спільноті робить молодь більш активними учасниками громадського життя, сприяючи тим самим розвитку добровольчих об'єднань та ініціатив, які мають на меті покращення умов життя спільноти та зміцнення національного духу.

Жінки-педагоги активно підтримували добровольчі організації своїми власними зусиллями. Вони організовували та брали участь у різних благодійних заходах, збирали кошти та матеріальні ресурси для потреб військових та мирного населення, сприяли духовному підтриманню воїнів та їх родин. Вони відчували потребу в активній підтримці військових та мирного населення і вживали конкретних кроків щодо збору коштів, одягу, їжі, медикаментів та інших необхідних речей для військових, поранених та постраждалих від війни, а також для мирного населення, що потерпало від конфлікту. Також вони надавали духовну підтримку воїнам та їхнім родинам, організовуючи зустрічі, лекції, групи підтримки та надаючи психологічну допомогу людям, які важко переживали різні події під час військових конфліктів.

Жінки-педагоги були не лише вчителями, але й прикладом для інших. Їхня мужність, самовідданість та готовність допомагати іншим надихали інших жінок та чоловіків на активну участь у добровольчому русі. До прикладу:

- проявляли велику мужність та самовідданість у своїй роботі як вчителі та активісти добровольчого руху. Вони не соромилися взяти на себе відповідальність за організацію та проведення різних заходів для підтримки військових та мирного населення, навіть якщо це вимагало великих зусиль та жертв;

- виявляли готовність допомагати всім, хто потребував допомоги, незалежно від статі, віку або соціального статусу. Їхня безкорисливість та бажання служити іншим надихали не лише учнів, але і інших членів громади на відповідні дії;

- ставали мотивацією для інших жінок та чоловіків щодо активної участі у добровольчому русі. Їхні зусилля та внесок викликали захоплення та підтримку серед інших громадян, які бажали приєднатися до добровольчих ініціатив та допомогти у вирішенні соціальних проблем.

Усі ці аспекти свідчать про те, що внесок жінок-педагогів у розвиток українського добровольчого руху є важливим та незаперечним свідченням високої цінності та відданості у роботі на благо українського суспільства та його майбутнього. Вони не лише передають знання, а й виховують свідомих та відповідальних громадян, готових стати на захист своєї країни та допомогти тим, хто цього потребує. Їхня роль у формуванні національної ідентичності та підтримці патріотичних цінностей є незаперечною, і варто вшановувати їхній внесок у будівництво сильної та самостійної України.

Шелюх О., к. філол. н., доцент,
Національна академія сухопутних військ
імені гетьмана Петра Сагайдачного

ТА, ЩО «РОЗУМІЄТЬСЯ І НА КАЛІБРІ, І НА ВЕРЛІБРІ»

*«Світ зійшовся клином на обороні цієї землі.
І навіть якщо буде щось опісля цього, навіть тоді –
нам іншого вже, мабуть, ніколи насправді не буде треба»*

З початком повномасштабної війни до лав захисників України вступили тисячі добровольців. Разом із чоловіками взяли до рук зброю і жінки й продовжують боротися за свободу, за право присутності, існування – життя.

За офіційними даними, оприлюдненими Military Media Center, що координується Міністерством оборони, станом на січень 2024 року в українській армії служить 45 587 військовослужбовиць, що на 2108 осіб більше, ніж у жовтні 2023 року. І це свідчить про тенденцію до зростання жіночого контингенту в Збройних силах. На кінець 2023 р. 350 українських жінок-військових були відзначені державними нагородами, а дві з них удостоєні звання Героя України (по смертно). Звичайно, на сьогодні їх є більше.

Героїня, яка належить до когорти вже згаданих сорока п'яти тисяч і стала об'єктом нашої уваги, є особливою з кількох причин: по-перше, вона військова медикinja, розвідницja Збройних сил України Ярина Чорногуз – позивний «Яра». З 2019 року вона захищає Україну на передовій, а навесні 2021 року отримала берет морпіха. До цього часу була парамедиком добровольчого батальйону «Госпітальєри», потім підписала контракт із Збройними силами. Брала участь у боях за Северодонецьк, Лисичанськ, Попасну та Бахмут. Її нагороджено медалями «За військову службу Україні» та «За врятоване життя».

По-друге, Ярина Чорногуз – поетеса. Вона є авторкою збірок віршів «Як вигинається воєнне коло» та «dasein: оборона присутності». За останню збірку вона удостоєна Національної премії України імені Тараса Шевченка.

Збірка Ярини Чорногуз «dasein: оборона присутності», на нашу скромну думку, стала знаковою в українському літературно-культурному просторі, бо є своєрідним філософським осмисленням водночас і письменниці, і захисниці буття тут і зараз, осмисленням утрат і боротьби.

Назва збірки містить слово «dasein», що за концепцією Гайдегера, власне й означає буття тут і зараз, пережитий досвід у всіх вимірах. Саме війна дозволила Ярині Чорногуз осягнути чимало речей про присутність та реальність. Поезія для авторки, яка служить і щоденно виконує свої військові обов'язки, створення текстів, за її ж словами, – це не лише

можливість висловлення думки, це дуже інтимна річ, як медитація, спосіб осмислення наодинці зі собою.

Збірка «dasein: оборона присутності» як продовження першої книжки «Як вигинається воєнне коло» показала зростання, дорослішання не лише авторки, а й цілого покоління українців: від Революції гідності – до усвідомлення себе через оборону присутності під час війни.

До того, як вступити на військову службу, Ярина Чорногуз активно займалися громадською роботою. Одним з основних напрямків її діяльності була популяризація української мови, тому вона координувала ініціативу «Переходь на українську», а також була співорганізаторкою проєкту «Мовомарафон». Мовне питання для Ярини не перестало бути важливим і під час війни. Тут вона гостро і з боєм відчуває, що кровопролитна війна, яку розв'язала росія в Україні, досі не стала підставою для багатьох людей переосмислити, що таке російська мова в Україні. Ярина радить «ще раз звернутися до аналізу того, що російська мова – колоніальна для України» і радить добре вивчити історію.

Нещодавно Ярина Чорногуз увійшла до списку Forbs 50-ти найвпливовіших українок. Кажуть, що «у війни не жіноче обличчя», але наша героїня разом із тисячами жінок зламала цей стереотип і стала на обороні нашої країни, на рівні з чоловіками дає відсіч ворогові. Вона своїм життєвим прикладом доводить, що жінки у воєнний час відіграють не менш важливу роль ніж чоловіки, кожна робить свій вклад у перемогу. Загалом, на думку Ярини, жінка, яка робить все на рівні з чоловіками, у парадигмі нашого трохи консервативного суспільства, сприймається джерелом певного натхнення та мотивації: якщо вона може, то чому він ні? Попри те, Ярина Чорногуз переконана, що, незважаючи на війну, зараз на часі розвиток руху за права жінок. Адже війна якраз дає можливість переосмислити багато речей й побачити, хто на що здатен.

Оборона присутності – це найперше місія військових, що, ризикуючи своїм життям, рятують життя інших. Проте, коли таку військову місію виконує поетка, то оборона крихкої присутності набуває нового виміру. Ярина Чорногуз боронить нашу присутність не лише на полі бою, адже її поезія – це також оборона, оборона глибинна «людяності, дружби, любові, ніжності, життя від російського світу смерті».

ми маємо вибір без вибору
а тому ми ще досі вільні
я хочу співати, поки ще можу
про свободу

Найвища цінність у житті, за визначенням Сковороди, – свобода, а свобода – це і є життя. І якщо у віршах про війну та смерть так палко промовляє саме життя до свободи присутності, то мусимо бути пильними і слухати серцем, допоки є ті, що «розуміються і на калібрах, і на верлібрах».

ЗМІСТ

ВІТАЛЬНЕ СЛОВО Начальника Національної академії сухопутних військ імені гетьмана Петра Сагайдачного, доктора історичних наук, професора, Заслуженого працівника освіти України генерал-лейтенанта Павла Ткачука	4
--	---

СЕКЦІЯ 1

«МАРШИРУЮТЬ НАШІ ДОБРОВОЛЬЦІ У КРИВАВИЙ ТАН»: УКРАЇНСЬКИЙ ДОБРОВОЛЬЧИЙ РУХ У ВІЙНАХ ХХ СТ.

Голубко В. ДОБРОВОЛЬЧІ ФОРМУВАННЯ НА ЗАХИСТІ УНР У ВІЙНІ ПРОТИ БІЛЬШОВИЦЬКОЇ РОСІЇ 1917 – 1920: ІСТОРИЧНИЙ ДОСВІД ТА УРОКИ (<i>Львівський національний університет імені Івана Франка</i>)	5
Дутчак В. ФОРМУВАННЯ ПЕРШИХ ДОБРОВОЛЬЧИХ УКРАЇНСЬКИХ ПІДРОЗДІЛІВ НА КАТЕРИНОСЛАВЩИНІ (1917 – ПОЧ. 1918 рр.) (<i>12 бригада спеціального призначення «Азов» імені Дмитра Вишневецького</i>)	8
Ісаюк О. РОМАН ШУХЕВИЧ, ЯК КОМАНДИР ДОБРОВОЛЬЧОЇ АРМІЇ:ПЕРЕУЧУВАННЯ УРОКІВ ІСТОРІЇ (<i>Національний музей-меморіал “Тюрма на Лонцького” Центр досліджень визвольного руху</i>)	10
Нікіфоров І., Зінченко А. РОЛЬ УКРАЇНСЬКОГО ДОБРОВОЛЬЧОГО РУХУ У БОРотьБИ ЗА НЕЗАЛЕЖНІСТЬ УКРАЇНИ ПІД ЧАС РЕВОЛЮЦІЙНИХ ПОДІЙ 1917 – 1921 РОКІВ (<i>Харківський національний університет Повітряних Сил імені Івана Кожедуба</i>	13
Перемибіда І. Перемибіда Д. ФОРМУВАННЯ УКРАЇНСЬКОГО ДОБРОВОЛЬЧОГО РУХУ НА ПОЧАТКУ ПЕРШОЇ СВІТОВОЇ ВІЙНИ (<i>Національна академія сухопутних військ імені гетьмана Петра Сагайдачного</i>)	15

СЕКЦІЯ 2

«ДО БОЮ, ПАНОВЕ!»: УКРАЇНСЬКІ ДОБРОВОЛЬЦІ В РОСІЙСЬКО-УКРАЇНСЬКІЙ ВІЙНІ 2014-2024 РР.

Бенчук В

**УКРАЇНСЬКІ ДОБРОВОЛЬЧІ ФОРМУВАННЯ У БОЯХ ЗА
ІЛОВАЙСЬК (СЕРПЕНЬ 2014 р.)** (*Маріупольський ліцей міста
Києва*) 18

Бідник І.

**УКРАЇНСЬКИЙ ДОБРОВОЛЬЧИЙ РУХ У РОСІЙСЬКО-
УКРАЇНСЬКІЙ ВІЙНІ 2014-2024 РОКІВ** (*Національна академія
сухопутних військ імені гетьмана Петра Сагайдачного*) 20

Вознюк О.

СИЛА ДУХУ ДОБРОВОЛЬЦІВ: НЕСКОРЕНІСТЬ ПОКОЛІНЬ
(*Національна академія сухопутних військ імені гетьмана Петра
Сагайдачного*) 23

Дем'янюк О.

**ВОЛИНЯНИ В СКЛАДІ ДОБРОВОЛЬЧОГО УКРАЇНСЬКОГО
КОРПУСУ «ПРАВИЙ СЕКТОР»**
(*Волинський інститут післядипломної педагогічної освіти*) 25

Євсєєв І.

**СОЦІАЛЬНИЙ ЗАХИСТ УЧАСНИКІВ ДОБРОВОЛЬЧИХ
ФОРМУВАНЬ, ЯКІ ВИКОНУВАЛИ ЗАВДАННЯ В
АНТИТЕРОРИСТИЧНІЙ ОПЕРАЦІЇ: ІСТОРИКО-ПРАВОВИЙ
АСПЕКТ** (*Національний університет оборони України
імені Івана Черняхівського*) 27

Єфімов Г., Поступальський С., Микитин В.

**ЗАКОНОДАВЧІ ТА НОРМАТИВНО-ПРАВОВІ ІНІЦІАТИВИ
ЩОДО ВПОРЯДКУВАННЯ СТВОРЕННЯ ТА
ФУНКЦІОНУВАННЯ ДФТГ** (*Національна академія сухопутних
військ імені гетьмана Петра Сагайдачного*) 29

Єфімов Д.

**ДОБРОВОЛЬЧИЙ РУХ МЕДИКІВ ЛЬВІВЩИНИ ВІД
РЕВОЛЮЦІЇ ГІДНОСТІ ДО СЬОГОДЕННЯ**
(*Національна академія сухопутних військ імені гетьмана Петра
Сагайдачного*) 31

Івахів О., Касаткін Є., Ніколаєва Л.

**ОСНОВНІ ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ СТВОРЕННЯ ТА
ФУНКЦІОНУВАННЯ ДФТГ В ЗАХІДНОМУ РЕГІОНІ З
ПОЧАТКОМ ПОВНОМАСШТАБНОЇ АГРЕСІЇ РОСІЇ**
(*Національна академія сухопутних військ імені гетьмана Петра
Сагайдачного*) 33

Кравченко М	
ПЕРІОДИЗАЦІЯ ІСТОРІЇ УКРАЇНСЬКИХ ДОБРОВОЛЬЧИХ ФОРМУВАНЬ (<i>Інститут української археографії та джерелознавства ім. М. С. Грушевського НАН України</i>)	35
Кривизюк Л	
ДОБРОВОЛЬЦІ НА ЗАХИСТІ УКРАЇНСЬКОЇ ДЕРЖАВНОСТІ З 2014 РОКУ (<i>Національна академія сухопутних військ імені гетьмана Петра Сагайдачного</i>)	37
Кузнєцов М.	
ДОБРОВОЛЬЧИЙ РУХ В УКРАЇНСЬКОМУ СУСПІЛЬСТВІ. УЧАСТЬ ДОБРОВОЛЬЦІВ В РОСІЙСЬКО-УКРАЇНСЬКІЙ ВІЙНІ У 2014-2024 РОКАХ НА ХАРКІВЩИНІ (<i>Національна академія сухопутних військ імені гетьмана Петра Сагайдачного</i>)	40
Мартинюк І., Ємельянов О., Погребняк Т., Шматов Є.	
ДЕЯКІ АСПЕКТИ ІНТЕГРАЦІЇ ДОБРОВОЛЬЧИХ БАТАЛЬЙОНІВ В ЗБРОЙНІ СИЛИ УКРАЇНИ ТА ІНШІ СИЛОВІ СТРУКТУРИ (<i>Національна академія сухопутних військ імені гетьмана Петра Сагайдачного</i>)	42
Морозкіна Н.	
БОЙОВИЙ ШЛЯХ ДОБРОВОЛЬЦЯ БАТАЛЬЙОНУ «АРЕЙ» (<i>Відокремлений структурний підрозділ «Інгулецький фаховий коледж Криворізького національного університету»</i>)	44
Музика О., Ринський І.	
ОСНОВИ ПІДГОТОВКИ ДОБРОВОЛЬЧИХ ФОРМУВАНЬ ТЕРИТОРІАЛЬНИХ ГРОМАД (<i>Національна академія сухопутних військ імені гетьмана Петра Сагайдачного</i>)	47
Полуктов І., Полтавець Ю.	
УСНОІСТОРИЧНІ ІНТЕРВ'Ю УКРАЇНСЬКИХ ДОБРОВОЛЬЦІВ В РОСІЙСЬКО-УКРАЇНСЬКІЙ ВІЙНІ 2014-2024 РР. У КОНТЕКСТІ ВОЄННО-ІСТОРИЧНОЇ РОБОТИ У ЗБРОЙНИХ СИЛАХ УКРАЇНИ (<i>Центр досліджень воєнної історії ЗС України</i>)	50
Стасюк Ю.	
НОМЕРНІ ЗНАКИ ТРАНСПОРТУ УКРАЇНСЬКИХ ДОБРОВОЛЬЧИХ ФОРМУВАНЬ (<i>Національний університет оборони України імені Івана Черняхівського</i>)	52

Хардель М. ДОБРОВОЛЬЧА ДІЯЛЬНІСТЬ РЕДАКТОРІВ ТА АДМІНІСТРАТОРІВ ОНЛАЙН-ЕНЦИКЛОПЕДІЇ ВІКІПЕДІЇ В ХОДІ ІНФОРМАЦІЙНОЇ ВІЙНИ РОСІЇ ПРОТИ УКРАЇНИ (Національна академія сухопутних військ імені гетьмана Петра Сагайдачного)	54
Харук Л. «ЗАРАДИ КОЖНОГО ЖИТТЯ!» ІСТОРІЯ ВОЛОНТЕРСЬКОГО МЕДИЧНОГО БАТАЛЬЙОНУ «ГОСПІТАЛЬЄРИ» (Нововолинський електромеханічний фаховий коледж)	56
Юрченко Р., Середенко М., Ільницький І. УЧАСТЬ ДОБРОВОЛЬЧИХ ФОРМУВАНЬ В БОЙОВИХ ДІЯХ 2014-2022 РОКАХ (Національна академія сухопутних військ імені гетьмана Петра Сагайдачного)	58

СЕКЦІЯ 3

«МИ ПІДБОРИ ЗМІНИЛИ НА БЕРЦІ»: ЖІНКИ В УКРАЇНСЬКОМУ ДОБРОВОЛЬЧОМУ РУСІ.

Бородій Ю. ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ СЛУЖБИ ЖІНОК ДОБРОВОЛЬЦІВ (Національна академія сухопутних військ імені гетьмана Петра Сагайдачного)	60
Долганова М. ЖІНКИ КАПЕЛАНИ В УКРАЇНСЬКОМУ ВІЙСЬКУ (Національна академія сухопутних військ імені гетьмана Петра Сагайдачного)	63
Жукова А. ОЛЕНА СТЕПАНІВ: ЖІНКА-ОФІЦЕР ТА ЖІНКА-ПЕДАГОГ (Національна академія сухопутних військ імені гетьмана Петра Сагайдачного)	65
Костенко Ю., Малюга В. ЖІНОЦТВО В УКРАЇНСЬКІЙ ПОВСТАНСЬКІЙ АРМІЇ (Науково-методичний центр кадрової політики Міністерства оборони України)	67
Красота І., Тракалюк О. РЕАЛІЗАЦІЯ ГЕНДЕРНОЇ ПОЛІТИКИ У ЗБРОЙНИХ СИЛАХ УКРАЇНИ ПІД ЧАС РОСІЙСЬКО-УКРАЇНСЬКОЇ ВІЙНИ (Науково-методичний центр кадрової політики Міністерства оборони України)	70

Сьома Б.

**ВНЕСОК ЖІНОК-ПЕДАГОГІВ У РОЗВИТОК УКРАЇНСЬКОГО
ДОБРОВОЛЬЧОГО РУХУ** *(Національна академія сухопутних
військ імені гетьмана Петра Сагайдачного)*

71

Шелюх О.

ТА, ЩО «РОЗУМІЄТЬСЯ І НА КАЛІБРІ, І НА ВЕРЛІБРІ»
*(Національна академія сухопутних військ імені гетьмана Петра
Сагайдачного)*

73

Наукове видання

ДОБРОВОЛЬЦІ НА ЗАХИСТІ УКРАЇНСЬКОЇ ДЕРЖАВИ: ІСТОРІЯ ТА СУЧАСНІСТЬ

III Всеукраїнська наукова конференція
30 квітня 2024 р.

Збірник тез доповідей

**Відповідальність за зміст та достовірність інформації, поданої у
збірнику тез доповідей, несуть автори.*